

sie. Świadczenia te znajdują się w wizytacjach parafialnych i szkolnych w sprawozdaniach, przesyłanych do Stolicy Apostolskiej w listach pasterskich wrocławskich biskupów, w schematyzmach diecezjalnych, w ustawach najnowszych synodów i w programach studiów teologicznych.

Na podstawie zebranego materiału na temat języka polskiego w duszpasterstwie wrocławskiej diecezji dochodzimy do następujących wniosków:

1) Kościół zdołał zachować przez długie wieki mimo licznych presji język polski w kaznodziejstwie, religijnej pieśni i innych czynnościach duszpasterskich, zwłaszcza w administracji sakramentów i katechizacji;

2) Germanizacja była głównie dziełem panujących rządów na Śląsku i powolne ograniczanie polskiego języka w duszpasterstwie wypływało z państwowego nacisku na duchowieństwo.

3) Rola jednostek spośród duchowieństwa, biorących wydatniejszy udział w akcji germanizacyjnej, nie może osłabiać zasadniczej linii Kościoła w samoobronie przed naporem niemieczyny.

ORGANIZACJA TERYTORIALNA DIECEZJI KIELECKIEJ

Celem niniejszej pracy jest przedstawienie zmian w historycznej geografii kościelnej diecezji kieleckiej. Największą uwagę poświęcono samej diecezji, genezie jej powstania, kasaty i wznowienia, przy czym szczególnie dokładnie omówiono zmiany terytorialne w stanie jej posiadania. Na dalszym nieco planie uwzględniono również sieć dekanalną i parafialną diecezji; te jednak zagadnienia zostały ujęte nieco ogólniej. Pod względem czasowym praca obejmuje lata 1805—1958; górną jej granicę stanowi pierwsza erekcja diecezji, zaś dolną wydanie ostatniego przeglądu statystycznego diecezji w r. 1958. Granica zatem dolna posiada charakter umowny.

Ze względu na to, że diecezja kielecka nie posiadała dotychczas prawie żadnego opracowania naukowego¹, publikacja niniejszej pracy jest jak najbardziej usprawiedliwiona.

I. SPRAWY ORGANIZACYJNE KOŚCIOŁA ŁACIŃSKIEGO NA ZIEMIACH TRZECIEGO ZABORU AUSTRIACKIEGO (1795—1805)

Jeszcze w czasie wojny insurekcyjnej, kierowanej przez Tadeusza Kościuszkę, i w obliczu klęski powstania narodowego Austria zawarła 3 stycznia 1795 r. z Rosją traktat rozbiorowy co do podziału resztek ziem polskich. D. 24 października tegoż roku podobny traktat podpisały z Rosją Prusy. Na mocy styczniowego traktatu Austria zagarnęła maksimum swych żądań terytorialnych tj. wojew. sandomierskie, lubelskie, prawie całe wojew. krakowskie, a nadto część województw mazowieckiego, podlaskiego, brzesko-litewskiego i ziemi chełmskiej — łącznie 47.100 km² i ok. 1.500.000 ludności. Granice nowonabytych terenów biegły od Krakowa (po stronie Austrii), rzekami Pilicą,

¹ O diecezji kieleckiej pisali: Wł. Sierakowski, *Kielecka diecezja*, [w:] Encyklopedia kościelna Nowodworskiego, Warszawa 1877, t. 10 s. 326—327; Cz. Sokółowski, *Biskupstwo kieleckie*, [w:] Podręczna encyklopedia kościelna, Warszawa 1910 t. 21/22 s. 90—91; *Diecezja kielecka*. Przegląd Diecezjalny (Kielecki), R. 3: 1913, nr 12 s. 178—182; R. 4: 1914, nr 1 s. 4—9; nr 2 s. 19—23; Ks. J. Zdanowski, *Zarys dziejów diecezji kieleckiej*, [w:] Synodus dioecesis Kielcensis, Kielce 1927 s. 3—17. Odl.

Wisłą i Bugiem; w Niemirowie na Podlasiu spotkały się granice trzech zaborców².

Pod względem kościelnym anektowane przez Austrię tereny obejmowały całą diecezję krakowską oprócz trzech dekanatów: pileckiego, siewierskiego i częstochowskiego, które dostały się pod panowanie Prus, całą diecezję chełmską oprócz dekanatu lubomelskiego, pozostałego po stronie zaboru rosyjskiego, a nadto z archidiecezji gnieźnieńskiej archidiaconat kurzelowski z 6 dekanatami i 84 parafiami, część archidiaconatu warszawskiego z diecezji poznańskiej z 37 parafiami, część diecezji łuckiej z 47 parafiami i część diecezji płockiej z 19 parafiami³.

Z dzielnicy tej utworzono nową prowincję pod nazwą Nowej Galicji, zwanej też Galicją Zachodnią ze stolicą w Krakowie, przy czym podział administracyjny kraju na cyrkule dostosowano do struktury organizacyjnej ziem zaboru pierwszego. W r. 1803 obydwie Galicje połączono w jedną prowincję. Liczyły one wówczas 132 tys. km² obszaru i 3 900 tys. ludności⁴. Według współczesnej anonimowej informacji na terenie trzeciego zaboru austriackiego miało się znajdować łącznie 770 parafii łacińskich i 1 028 549 katolików⁵.

Niebawem rządy zaborcze przystąpiły do uporządkowania organizacji kościelnej na zabranych ziemiach. Jako naczelną zasadę przyjęto, że żaden z biskupów zakordonowanych nie może pełnić jurysdykcji kościelnej nad wiernymi innego zaboru, by w ten sposób zlikwidować dawną organizację kościelną, posiadającą tradycje polskie. W ten sposób stracił biskup krakowski jeszcze w r. 1798 jurysdykcję kościelną nad „Nowym Śląskiem”, gdzie istniały 3 dekanaty: siewierski, pilicki i częstochowski z 48 parafiami, dla których utworzono „Komisariat siewierski”, wcielony następnie na mocy brewe pap. Piusa VII z 9 września 1800 r. do diecezji wrocławskiej⁶. Równocześnie na żądanie Rosji biskup chełmski Wojciech Skarszewski erygował 28 IX 1795 r. oficjalat ratneński dla dekanatu lubomelskiego w części zabużańskiej (9 parafii) i powierzył jurysdykcję nad nim ks. Mikołajowi Faliszewskiemu, kantorowi kapituły łuckiej, a nieco później 11 V 1796 r. biskupowi kijowskiemu Kasprowi Ciec-

² St. Herbst, *Trzeci rozbiór i likwidacja państwa polskiego*, [w:] *Historia Polski*. Red. T. Mentenffel. T. 2, cz. 1 (1764—1795), Warszawa 1958 s. 361 n.; Z. Kaczmarski, B. Leśnodorski, *Historia państwa i prawa Polski od połowy XV w. do r. 1795*, Warszawa 1957 s. 376.

³ Ks. B. Kumor, *Organizacja terytorialna Kościoła łacińskiego na ziemiach polskich* (maszynopis), rozdz. 2.

⁴ S. Kieniewicz, *Rządy austriackie w Galicji* [w:] *Historia Polski*, t. 2, cz. 2, s. 62.

⁵ ADL (Archiwum Diecezjalne w Lublinie) nr 163 Visitatio..., s. 1763.

⁶ AAPozn. (Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu) nr OA 2087 Acta correspondentiae cum S. Sede Apostolica ejusque officialibus, k. 137a (Informacje w Relatio status archidiececesis Gnesnensis ex an. 1810); J. Jungnitz, *Die Grenzen des Breslauer Bistums*, [w:] *Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte*. Bd. 3 Wrocław 1907 s. 11; ks. M. Pęcowski, *Józef Olechowski archidiacon krakowski*, Kraków 1926 s. 171 n.; J. Kossala, *Das Dekanat Beuthen O/S in seinem schlesischen Teil*, Katowice 1935 s. 305; ks. B. Kumor, *Do dziejów diecezji tarnowskiej*, *Nasza Przeszłość*. T. 12: 1960 s. 292.

szewskiemu⁷. W ramach reorganizacji Kościoła łacińskiego na terenach włączonych w 2 i 3 zaborze do Rosji delegat apostolski Wawrzyniec Litta dekretem *De apostolicae potestatis plenitudine* z dnia 8 VII 1798 r. włączył oficjalat ratneński do diecezji łuckiej, co następnie potwierdził pap. Pius VI bullą *Maximum undique pressis calamitatibus* z dnia 15 XI 1798 r.⁸.

Niebawem i „arcykatolicki” dom habsburski wstąpił na drogę protestanckich Prus i prawosławnej Rosji. Ze względu na ustawiczne wojny prowadzone z Francją i niejasną sytuacją Stolicy Apostolskiej, również i Austria na własną rękę zabroniła spełniania jurysdykcji kościelnej arcybiskupowi gnieźnieńskiemu, oraz biskupom poznańskiemu, płockiemu i łuckiemu jako „biskupom zagranicznymi” na terenach objętych kordonem zaboru austriackiego.

Częścią diecezji łuckiej z rezydencją biskupów łuckich Janowem na Podlasiu i 47 parafiami zarządzał do swojej śmierci biskup łucki Adam Naruszewicz (6 VII 1796), który jednakże musiał się rzec jurysdykcji tak w „rosyjskiej” części diecezji⁹, jak i w pruskiej, gdzie na rozkaz Berlina przejął jurysdykcję kościelną tamquam vicinior jeszcze w r. 1797 biskup płocki, Krzysztof Hilary Szembek¹⁰. Po jego śmierci 13 VII 1796 r. kanonicy łucy, przebywający po stronie pruskiego i austriackiego zaboru wybrali na administratora diecezji ks. Tomasza Halybutowicza, kanonika łuckiego. D. 17 VII tegoż roku ks. Halybutowicz zwrócił się po zatwierdzenie na ten urząd do arcybiskupa gnieźnieńskiego Ignacego Krasieckiego, jako swego metropolity, ponieważ uznał swój wybór za nieważny. Krasiecki unieważnił akt elekcji, ale dokumentem z dnia 25 VII 1796 r. mocą praw przysługujących mu jako metropolicie ustanowił ks. T. Halybutowicza administratorem diecezji łuckiej¹¹. W ten sposób powstała odrębna dla austriackiego zaboru „administracja” diecezji łuckiej, której niebawem ze względu na nową organizację polityczną

⁷ ADL nr 170 Prothocollon actorum curiae episcopalis episcopi Helmensis et Lublinsensis 1791—1802, s. 435—440, 475—477, 505—506.

⁸ *Akty i gramoty o ustroju i usprawlenij Rymko-katolickieskoj Cerkwi w imperii Rossijskoj i Carstwie polskom*, Petersburg 1849 s. 80—85, 125—132.

⁹ *Korespondencja Adama Naruszewicza 1762—1796*, Wyd. J. Płatek. Wrocław 1959 nr 414 s. 493 — Naruszewicz do Stanisława Augusta „Część diecezji na Podlasiu, mająca w sobie około 30 parafialnych kościołów po prawie stronie Bugu opanowali Prusacy. Część drugą tejże po stronie rzeki objęła Rosja... w Litwie i na Podlasiu łączącymi po lewej stronie Bugu z kościołami parafialnymi więcej niż 50 dostał się cesarskim (Austrii)... w rosyjskim na Wołyniu już mi przez ukaz odjęto jurysdykcję duchowną przed dwoma miesiącami z przyczyną jakobym miał moją rezydencję extra imperium”.

¹⁰ ADPloc. (Archiwum Diecezjalne w Płocku) nr 103 Acta gratiosa annorum 1796—1798, s. 296—301, 334—338. Już pod dniem 9 I 1797 r. bp płocki Szembek obsadził beneficja kościelne w Białymstoku i Wysylkowie na terenie diecezji łuckiej. (Tamże, s. 230).

¹¹ AAGniez. (Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie) nr D. 6. Acta postcurialia... Ignatii Krasiecki archiepiscopi Gnesnensis 1795/99, s. 99—104 — „Thomas Halybutowicz... in vicarium generalem et administratorem dicti episcopatus et diocesis Luceoriensis ac Brestensis tam in spiritalibus, quam in temporalibus autoritate Nostra archiepiscopali metropolitana ... deputamus”. Por. ks. J. Korytkowski, *Arcybiskupi, prymasowie i metropolici gnieźnieńscy od 1000 r. aż do 1821*, Poznań 1892 t. 5 s. 243—244.

administracji kraju delegował jurysdykcję na parafię Siedlce biskup chełmski Wojciech Skarszewski (20 VI 1799)¹². Tenże biskup pod presją władz politycznych „odstąpił” parafię Wargocin biskupowi krakowskiemu F. Turskiemu ze względu na to, że została ona objęta granicami cyrkulu radomskiego¹³. 26 VI 1803 r. zgodnie z zarządzeniem gubernium parafia wróciła z powrotem do diecezji chełmskiej, a biskup Skarszewski przydzielił ją do dekanatu stężyckiego¹⁴.

Pozostające w granicach zaboru austriackiego 3 dekanaty diecezji płockiej (kamieńcykowski, stanisławowiecki i radzyński) z 19 parafiami pozostały do połowy 1797 r. pod bezpośrednim zarządem ordynariusza płockiego; jeszcze 4 V 1797 bp płocki K. H. Szembek na polecenie władz politycznych austriackich przystosowuje podział administracyjny części diecezji płockiej do granic administracji państwowej, oraz wyznacza nowe granice parafiom w rejonie Radzymina, Dąbrowy, Kamieńcyka i Sadowna¹⁵. Tymczasem już 19 XI 1797 r. istnieje na tych terenach oficjalat generalny dla „austriackiej” części diecezji płockiej, na czele którego stoi ks. Ignacy Obrębski, dziekan w Kamieńcyku¹⁶. Bliższe szczegóły, dotyczące oficjalu kamieńcykowskiego, nie są znane. Wiadomo tylko, że pap. Pius VII bullą *Quomodomodum Romanorum Pontificum* z 23 IX 1805 r. wcielił go wraz z częścią diecezji łuckiej do nowoerygowanej diecezji lubelskiej¹⁷.

„Galicyjską” część diecezji poznańskiej podzielono zgodnie z zaleceniem krakowskiego gubernium na dwie części; jeszcze 11 V 1797 r. bp poznański Ignacy Raczyński delegował jurysdykcję biskupowi chełmskiemu Skarszewskiemu na parafię Łaskarzew, przynależną dotąd do archidiaconatu warszawskiego w diecezji poznańskiej¹⁸, podczas gdy dla pozostałej części, obejmującej 36 parafii, utworzył tenże biskup oficjalat w Garwolinie o charakterze generalnym¹⁹. Pod koniec r. 1799 podobną jurysdykcję na tereny oficjalu garwolińskiego delegował pod wpływem władz austriackich bp Raczyński ardyński

¹² ADL nr 171 Prothocollon, s. 697—701.

¹³ Tamże — „Cum decretum sit ecclesiam parochialem in Wargocin dioecesis nostrae in futurum adieci circulo Radomiensi... (dalej prosi biskupa krakowskiego) ... quatenus hujus ecclesiae Wargocinensis dioecesis nostrae administrationem in se suscipere velit cumque in finem donec, aliter provisum fuerit”.

¹⁴ ADL nr 171 Prothocollon, s. 18 n.

¹⁵ ADPloc. nr 103 Acta gratiosa, s. 362 n.

¹⁶ Tamże, s. 502—505.

¹⁷ *Bullarii Romani Continuatio* (BRC) ... *quas collegit A. A. Barberi*, Romae 1846 t. 13 s. 377.

¹⁸ ADL nr 170 Prothocollon, s. 690—691.

¹⁹ AAPozn. Expeditiones cancellariae curiae episcopalis Posnaniensis, vol. 23 (1800), nr 76. Biskup Raczyński do Olechowskiego. „Quametsi propter publicas rerum circumstantias in illa parte dioecesis nostrae Posnaniensis, quae in Regno Galiciae Occidentalis ad praesens consistit, ab aliquo tempore peculiarem officialem nostrum cum facultatibus necessariis ad exercendam ibidem nomine nostri jurisdictionem spiritualem constituerimus”. Por. AAPozn. Acta episcopalia, vol. 46 (1794—1799), nr 79.

szowi krakowskiemu F. Turskiemu²⁰, a po jego śmierci (31 III 1800) administratorowi diecezji krakowskiej J. Olechowskiemu (3 V 1800)²¹, 21 XII 1800 r. gubernium krakowskie zgodziło się, by oficjalat garwoliński był wynagradzany z dóbr mensy biskupstwa krakowskiego²². Ostatecznie 23 IX 1805 r. tereny te zostały inkorporowane do diecezji lubelskiej²³.

Przypadła w 3 rozbiórce Austrii część archidiecezji gnieźnieńskiej tj. archidiaconat kurzelowski z 6 dekanatami i 84 parafiami, podlegała jeszcze do 1798 r. bezpośrednio arcybiskupowi gnieźnieńskiemu, który ze swej strony spełniał jurysdykcję za pośrednictwem dwóch oficjulatów okręgowych w Kurzelowie i Skrzyńsku. I tu na żądanie władz austriackich doszło szybko do zmian. 8 V 1798 r. abp Ignacy Krasicki powołał do życia dla tych terenów oficjalat generalny z siedzibą w Kurzelowie, powierzając jurysdykcję nad nią ks. Franciszkowi Janowi Zdziechowiczowi, kanonikowi kolegiaty kurzelowskiej i dotychczasowemu oficjalu okręgowemu w Kurzelowie. Równocześnie zostały zniesione obydwa oficjalaty okręgowe w Kurzelowie i Skrzyńsku²⁴. Takie

²⁰ AKMK (Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie) Prothocollon exhibitorum 1799, nr 638 — episcopus Posnaniensis jurisdictionem exercendam mittit episcopo Cracoviensi in partes dioecesis in Galicia; por ks. J. Pęc-kowski, dz. cyt., s. 172.

²¹ AAPozn. Expeditiones cancellariae, vol. 23 (1800), nr 76 Raczyński do Olechowskiego — „animadvertentes universum clerum ac populum diocesis partis (dioecesis) ejusmodi regimini, sub jurisdictione ac pastoralis cura, alterius dioecesis simultanea, cum eodem omnino praexistat, subiectum esse... ideo illustrissimam ac reverendissimam fraternitatem vestram, qua administratorem episcopatus sub uno eodemque cum eadem parte regimini viventem, perhumaniter expostulamus... quatenus hujusce partis dioecesis nostrae administrationem in se suscipere velit cumque in finem, donec aliter a S. Sede Apostolica provisum fuerit. Illustr. fraternitatis vestrae omnem jurisdictionem ac facultates ... in toto communicamus; AKMK Prothocollon exhibitorum 1800, nr 108 Episcopus Posnaniensis jurisdictionem omnimoda potestatis dioecesis Illustr. Rev. Joseph Olechowski, modernum administratorem dioec. Cracoviensis quoad partem dioec. Posnaniensis in Galicia Occidentali sitae”; tamże, nr 597 (22 XII 1800).

²² AKMK Prothocollon exhibitorum 1800, nr 681 (21 XII 1800). Dalsze wzmianki o jurysdykcji Krakowa nad tymi terenami: Prothocollon exhibitorum 1801, nr 507 (17 VIII), nr 259 (22 IV), nr 260 (22 IV); Prothocollon ... 1802, nr 124 (8 II), nr 264 (24 III).

²³ Zob. przyp. 17.

²⁴ AAGniez. nr D. 6. Acta postcurialia ... Ignatii Krasicki archiepiscopi Gnesan. ex an. 1795—1799, s. 220 — „Universo clero tum saeculari quam regulari ... archidioecesis Nostrae Gnesanensis in archidiaconatu Cureloviensi ac in decanatibus Cureloviensi, Malogostensi, Opoczniensi, Przytyceński, Skrzyński et Zarnowiensi atque in tota ditione Suse S. C. Majestatis in Galicia Occidentali existentibus ... significamus... Quod cum gravissimum humeris Nostris impositum archiepiscopale munus exigit, ut pro adjumento pastoralis Nostrae curae et sollicitudinis in partibus praesertim, quibus tamquam longius a Nobis dissitis per Nosmetipsos invigilare non valeamus, viros quam maxime idoneos soligamus. Nos proinde hujusmodi exigentia quantum in Nobis est opportune providere volentes, officialem generalem Cureloviensem cum jurisdictione super omnes decanatus supra ... sepecificatos (extinctis in illa parte archidioecesis Nostrae binis officialibus foraneis, utpote (Cureloviensi et Skrzyński) de novo erigendum, constituendum in hujusmodi officialem generalem Curelo-

tymczasowe rozwiązanie jurysdykcji „zagranicznego” biskupa rząd austriacki praktykował również po pierwszym rozbiore Polski w zabranych częściach diecezji krakowskiej²³ i diecezji łuckiej²⁴. Najpóźniej przed 4 lipca 1800 r. przejął ordynariusz krakowski jurysdykcję kościelną nad oficjalatem kurzelewskim na mocy delegacji od arcybiskupa Krasieckiego²⁵, a fungujący nadal dotychczasowy oficjal generalny kurzelewski był odtąd zależny od Krakowa²⁶. Po śmierci Krasieckiego jurysdykcję nad oficjalatem otrzymał nadal administrator diecezji krakowskiej Olechowski (27 VI 1801), ale tym razem od nuncjusza wiedeńskiego Rufusa, potwierdzoną następnie przez pap. Piusa VII²⁷. Władzę tę spełniał jeszcze w r. 1805²⁸.

Taki stan rzeczy na odcinku organizacji diecezji utrzymał się do r. 1805, kiedy to w ramach nowej regulacji diecezji w posiadłościach austriackich doszło do erekcji nowych diecezji na ziemiach polskich: kieleckiej i lubelskiej. Rzecz jasna, że względy duszpasterskie domagały się szybkiego uregulowania spraw normalnej jurysdykcji kościelnej, nie mniej i względy polityczne odegrały tu zasadniczą rolę.

2. EREKCJA DIECEZJI KIELECKIEJ I JEJ ORGANIZACJA (1805—1818)

W latach 1795—1797 monarchia habsburska wprawdzie utraciła Belgię i Lombardię, ale za to poczyniła duże nabytki terytorialne w Polsce przez udział w 3 rozbiore i na południu we Włoszech, oraz na terenie dzisiejszej Jugosławii przez zagarnięcie Wenecji, Istrii i Dalmacji na mocy pokoju w Campo Formio. W związku z tymi zmianami politycznymi zachodziła konieczność uregulowania spraw organizacji kościelnej. Wprawdzie w latach 1780—1790 ces. Józef II dokonał przy zatwierdzeniu przez Stolicę Apo-

viensem Peril. Adm. Rew. Franciscum Joannem Cantium Zdziechowicz collegiatae Cureloviensis canonici in Piekoszów praepositi, tamquam in officio primo surrogati ac postea officialis foranei Cureloviensis probatum... deputandum, uti quidem erigimus, constituimus, deputamus et actu conferimus per praesentes litteras Nostras tamdiu duraturas, quamdiu a Nobis expresse revocatae non fuerint”.

²³ Ks. B. Kumor, *Dzieje polityczno-geograficzne diecezji tarnowskiej*, Lublin 1958 s. 23; por. ks. J. Rzepa, *Konsystorz generalny w Tarnowie*, Nasza Przeszość. T. 7: 1958 s. 145 nn.

²⁴ O. E. H. Wyczański, *Katalog archidiecezji OO. Bernardynów w Krakowie*. Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne. T. 5: 1962 s. 193 n.

²⁵ AKMK Prothocollum expeditorum in gratiosis 1800, nr 296 (2 VII), nr 320 (8 VIII), nr 652 (11 XII), nr 697 (27 XII); por. M. Pęcowski, *op. cit.*, s. 178.

²⁶ Tamże. Prothocollum exhibitorum 1801, nr 366 (16 XII), Officialis Cureloviensis Zdziechowicz referit...

²⁷ Tamże, nr 467 (27 VI) Praesidium mandat facultates Illustr. D. administratori super territorio archidiecezji Gnesnensis in Galicia Occidentali sito ab Eminentissimo Cardinali nuntio apostolica Viennensi Ruffo prorogatas. Ssmo Patre Pio papa VII nunc confirmatas, actis ingrossari.

²⁸ ADKiel (Archiwum Diecezjalne w Kielcach) Acta Capituli Cureloviensis an. D. 1725—1804, s. 396 (11 X 1805 Olechowski instaluje ks. Jarosińskiego na kanonika w kolegiacie); por. ks. M. Pęcowski, *dz. cyt.*, s. 172, 177.

stolską zakrojonej na szeroką skalę regulacji całej hierarchii kościelnej na terenie Austrii, Czech, Węgier i pierwszego zaboru polskiego (erekcja diecezji tarnowskiej — 1783/86) przez erekcję szeregu nowych diecezji i wyrównanie granic diecezjom dawnym, nie mniej tak nowe nabytki terytorialne, jak i „idący w ślad swego stryja ces. Józefa II” na odcinku polityki kościelnej ces. Franciszek II²⁹, dały nową okazję do dalszej regulacji organizacji diecezjalnej w monarchii naddunajskiej. Tym razem największych zmian dokonano na terenie Węgier i na ziemiach polskich, zabranych i 1 i 3 rozbiore. I tak 11 VIII 1804 pap. Pius VII bullą *In universa gregis Dominici cura* utworzył diecezję koszycką z części diecezji Eger³⁰. Tego dnia datowaną bullą *Quum in supremo apostolatus officio* również z części diecezji Eger erygował diecezję szatmarską³¹. 13 VIII 1804 bullą *Super universas terrarum orbis dieceza* Eger została wyniesiona do godności metropolii, której podporządkowano w charakterze sufraganii diecezje: koszycką, szatmarską, spiską i różniawską³². 12 III 1807 r. tenże papież bullą *Eximia catholicorum principum* wyłączył okręg Eger w Sudetach z archidiecezji ratisbońskiej i wcielił do archidiecezji praskiej³³. Wreszcie 19 VII 1807 r. bullą *Quaedam tenebrosa caligo* zniósł archidiecezję i metropolię w Lublanie i utworzył tu biskupstwo bezpośrednio podległe Stolicy Apostolskiej³⁴.

Na ten sam okres przypada również regulacja diecezji polskich w granicach cesarstwa austriackiego. Włączenie Krakowa w r. 1796 do posiadłości austriackich wraz z terenami trzeciego zaboru o tak różnorodnej przynależności jurysdykcyjnej domagały się również uporządkowania spraw organizacyjnych Kościoła na tym terenie. Regulacja „galicyjskich” diecezji dała w wyniku zniesienie diecezji chełmskiej i tarnowskiej i erekcję diecezji lubelskiej i kieleckiej, oraz zniesienie zależności jurysdykcyjnej niektórych te-

²⁹ D. 29 I 1784 kasata diecezji Neustadt i erekcja diecezji św. Hipolita (BRC t. 7 (1845), s. 240—247); 29 I 1784 erekcja diecezji Linz (BRC t. 7 s. 247—255); 10 VII 1780 wyznaczenie nowych granic diecezji waradyńskiej na Węgrzech (BRC t. 6 (1845), s. 230—233); 27 IX 1785 erekcja diecezji w Budziejowicach (BRC t. 7, s. 439 nn.); 13 III 1786 erekcja diecezji tarnowskiej (BRC t. 7, s. 387—390); 8 III 1788 erekcja metropolii w Lublanie (BRC t. 8 (1844), s. 124—134); 19 VIII 1788 erekcja metropolii w Grado (BRC t. 8, s. 210—218); 12 IX 1791 przeniesienie metropolii z Grado do Görz (BRC t. 8 (1845), s. 51—53); 12 IX 1791 erekcja diecezji w Trieście (BRC t. 53—62); por. E. Tomek, *Kirchengeschichte Österreichs*, Innsbruck—Wien—München 1959 Bd 3 s. 434—447.

³⁰ E. Tomek, *op. cit.*, Bd 3 s. 513.

³¹ BRC t. 12 (1846), s. 196—204.

³² Tamże, s. 204—211.

³³ Tamże, s. 211 nn.

³⁴ Tamże, t. 13 (1847), s. 104 n.

renów trzeciego zaboru od arcybiskupa gnieźnieńskiego, oraz biskupów poznańskiego, płockiego i łuckiego.

Zgodnie z życzeniem ces. Franciszka I pap. Pius VII bullą *Quemadmodum Romanorum Pontificum* z 23 IX 1805 r. zniósł diecezję chełmską, a w jej miejsce utworzył prawie dla całości ziem trzeciego zaboru austriackiego, położonych na wschód od Wisły, nową diecezję lubelską. W skład nowej diecezji weszły: 6 dekanatów z dawnej diecezji chełmskiej (chełmski, krasnostawski, kurowski, lubelski, parczowski, łukowski i stężycki) z 90 parafiami i kolegiatą św. Michała w Lublinie; z diecezji łuckiej 4 dekanaty (janowski, międzyrzecki, koszycki i węgrowski) z 47 parafiami i kolegiatą Trójcy Przenajśw. w Janowie; 3 dekanaty z diecezji poznańskiej (garwoliński, latowicki i liwski) z 37 parafiami i z diecezji płockiej 3 dekanaty (kamienieżykowski, stanisławowiecki i radzyński) z 19 parafiami⁷. Bullę papieską wprowadził w życie abp lwowski ob. lac. Kajetan Kieki jako delegat apostolski dekretem *Universi Christi oris* z dnia 19 X 1807 r.⁸ 22 X 1807 r. bp lubelski Wojciech Skarszewski przejął jurysdykcję nad częściami diecezji płockiej, poznańskiej i łuckiej, które w ten sposób stały się integralnymi częściami diecezji lubelskiej⁹.

Wraz ze zniknięciem kordonu granicznego, oddzielającego Kraków od Galicji, dalsze istnienie diecezji tarnowskiej (erygowanej 13 III 1786) stało się niepewne tym bardziej, że jej utrzymanie pochłaniało zbyt wiele wydatków z funduszu religijnego. Obliczono, że koszt utrzymania diecezji tarnowskiej wynosiły 26 475 flor., podczas gdy uposażenie nowej diecezji wymagało najwyżej 18 475 flor.¹⁰ Nową diecezję postanowiono utworzyć dla północnych części diecezji krakowskiej; zamierzano też do niej włączyć archidiaconat kurzelowski z archidiecezji gnieźnieńskiej. Jako na stolicę nowej diecezji wskazywano na Kielce. Tu istniała od XII w. kolegiata p. w. Wniebowzięcia NMP, ufundowana ok. 1171 r. przez bpa krakowskiego Gedkę¹¹ wraz z kapitułą kolegiacką, obejmującą na początku XIX w. 5 prałatur (prepozyt, dziekan, scholastyk, kustosz i archidiacon) i 7 kanoni gremialnych¹². Tak kościół kolegiacki, jak i istniejąca kapituła kolegiacka mogły stanowić podstawę dla przyszłej katedry i kapituły katedralnej. Od-

⁷ Tamże, s. 205 n.

⁸ Tamże, t. 12 (1846), s. 374—381.

⁹ AKapKL (Archiwum kapituły katedralnej w Lublinie) nr 6 Acta venerab. capituli cathedralis Helmensis inchoata 15 VII 1782, k. 164—173.

¹⁰ ADL nr 171 Prothocollon 1803—1819, s. 136 n.

¹¹ Ks. B. Kumor, dz. cyt., s. 61.

¹² J. Długosz, *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis*. Ed. A. Przeważki, Kraków 1863 t. 1 s. 463.

¹³ *Consignatio cleri saecularis ac regularis in dioecesi Kielcensi reperibilis*, [w:] *Directorium officii divini ... p. a. D. 1810 in usum dioec. Kielcensis* (B. m. r. w.), k. 1.

nosić się to mogło zwłaszcza do uposażenia tej ostatniej. Jeszcze w latach 20-ych XIV w. prepozyt kapituły kieleckiej otrzymał jurysdykcję *ad instar archidiaconatus* nad okręgiem kościelnym¹⁴, w skład którego w XVIII w. wchodziły 2 dekanaty: bodzentyński i kunowski z 39 parafiami¹⁵. Dziekan kapituły kieleckiej posiadał podobną jurysdykcję nad archidiaconatem radomskim, zwanym później „dekanatem radomskim“, lub też „dekanatem kieleckim“¹⁶, który w XVIII w. obejmował 2 dekanaty radomski i stężycki z 33 parafiami¹⁷. Wreszcie już w XVI w. Kielce są siedzibą oficjała okręgowego, który z ramienia ordynariusza krakowskiego miał zlecone wymierzanie sprawiedliwości w spornych sprawach sądowych i czuwać nad zachowaniem dyscypliny kościelnej w podległym sobie okręgu¹⁸. Tak więc Kielce posiadały najlepszą tradycję pod względem administracji kościelnej; nie dziwnego, że biorąc pod uwagę nadto względy duszpasterskie, które przemawiały więcej za Kielcami, jako dalej położonymi od Krakowa, niż za Tarnowem, gubernium lwowskie wskazało na te pierwsze jako na przyszłą siedzibę biskupstwa.

Dnia 12 VI 1801 r. gubernium lwowskie przesłało odnośne plany do Wiednia, w rezultacie czego dekretem nadwornej kancelarii wiedeńskiej z dnia 26 VIII 1802 r. postanowiono:

1° znieść diecezję tarnowską.

2° tereny jej podzielić między diecezję przemyską i krakowską.

3° utworzyć nową diecezję kielecką¹⁹.

30 VIII 1803 r. ces. Franciszek II zamianował na pierwszego biskupa kieleckiego, dotychczasowego administratora diecezji tar-

¹⁴ E. Wiśniowski, *Początki prepozytury kieleckiej*. Sprawozdania TN KUL nr 13: 1861. Lublin 1962, s. 74—76; por. T. Ładogórski, *Studia nad zaludnieniem Polski XIV w.* Wrocław 1958 s. 193 wymienia w jej granicach 21 parafii.

¹⁵ *Synodus dioecesis ab Casimiro Lubiński ... ep. Crac. celebrata 6 X 1711*. Cracoviae 1711 s. 12.

¹⁶ J. Długosz, *op. cit.*, t. 1, s. 513 *Iste decanatus non ideo vocatur Radomiensis, quod sedem et stallum habet in eadem, habet enim sedem et stallum in ecclesia Kyeleensi*; por. T. Ładogórski, *op. cit.*, s. 205 n. (24 parafie); St. Litań, *Sieć parafialna archidiaconatu radomskiego w okresie przedzbiorowym*. Sprawozdania TN KUL nr 9: 1958, Lublin 1959 s. 102—107.

¹⁷ *Synodus 1711*, s. 13.

¹⁸ Ks. J. Rzepa, *Organizacja terytorialna sądownictwa kościelnego w diecezji krakowskiej do pierwszego rozbioru Polski*. Roczniki Teolog.-Kanon. T. 4: 1957, t. 3 s. 100.

¹⁹ ADKiel. (Archiwum Diecezjalne w Kielcach) Acta capituli cathedralis Tarnoviensis, s. 266; AKapMK (Archiwum kapituły metropol. w Krakowie) Prothocollon actorum capituli cathedralis Cracoviensis ab an. 1799—1802 k. nll. (przy końcu); por. Kumor, dz. cyt., s. 62; ks. T. Głomma, *Krakowski konsystorz biskupi za rządów Andrzeja Rawy Gawrońskiego*. Nasza Przeszłość T. 4: 1948 s. 235.

nowskiej, prepozyta tamtejszej kapituły katedralnej, ks. Wojciecha de Boża Wola Górskiego²⁰.

Tymczasem kapituła krakowska z chwilą otrzymania wiadomości (18 XI 1802 r.) o projektowanym podziale diecezji krakowskiej postanowiła wszcząć odpowiednie starania, by przeciwdziałać jego realizacji. Po śmierci biskupa F. Turskiego († 31 III 1801) administratorem diecezji krakowskiej został biskup sufragan Józef Olechowski. Pod jego przewodnictwem kapituła odbyła 9 XII 1802 r. posiedzenie, rezultatem którego był memoriał do ces. Franciszka II z dnia 23 XII 1802 r. pod tytułem *Remonstratio pro integritate episcopatus et capituli ... ad Sacratissimam Majestatem*²¹. W memoriale tym kapituła upraszała:

1° aby cesarz zachował w całości biskupstwo krakowskie²²,

2° aby uposażenie biskupstwa wyrównać do 25 tys. flor. ren. i dodać dalszych 5 tys. flor. jako rekompensatę za skonfiskowany klucz lipowiecki,

3° aby pozostawić biskupom krakowskim tytuł „księcia siewierskiego”, lub w razie przeszkód politycznych inny tytuł książęcy,

4° aby zachować nadal cały skład kapituły; dekret bowiem z 26 VIII 1802 r. redukował kapitułę krakowską do 3 prałatur i 5 kanonii gremialnych.

Memoriał ten oczywiście nie odniósł żadnego skutku, a szybkemu wykonaniu planów wiedeńskich stanęła na przeszkodzie nie prośba kapituły krakowskiej, lecz brak odpowiednich zarządzeń Stolicy Apostolskiej i kłopoty polityczne Austrii. Prawdopodobnie nawet w r. 1804 zamierzano zaniechać tych planów. Dopiero po dalszych pertraktacjach między Wiedniem a Rzymem pap. Pius VII bullą *Indefessum personarum regia dignitate fulgentium* z dnia 13 VI 1805 r. „stolicę biskupią w Tarnowie na ten czas wakującą wraz z kapitułą katedralną przeniósł do Kielc i tamże ustanowił nową siedzibę biskupią i nową diecezję, zwaną odtąd diecezją kielecką”²³. Jako główne przyczyny erekcji nowej diecezji pismo papieskie podaje prośbę cesarza i nowe warunki polityczne, zaistniałe po trzecim rozbiore na ziemiach polskich.

Gdy przeto — czytamy we wstępie bulli — umiłowany syn Nasz Franciszek II cesarz rzymski przez swego pełnomocnika przy Stolicy Apostolskiej hr. Kevenhüllera wyluszczył racje, że w rezultacie trzeciego rozbioru Polski liczne kościoły parafialne z archidiecezji gnieźnieńskiej i innych biskupstw zostały włączone do posiadłości austriackich, a nadal są zależne w jurysdykcji kościelnej tak od arcybiskupa gnieźnieńskiego, jak i innych biskupów, rezydujących w granicach Królestwa Prus; sytuacja ich o tyle jest trudna, że z parafii tych nie można utworzyć jednej diecezji, ani też nie można ich przydzielić innym diecezjom już istniejącym w granicach Galicji. Stąd też zrodziła się potrzeba nowego urządzenia diecezji odnośnie terytoriów i jurysdykcji biskupiej (z wyjątkiem archidiecezji lwowskiej), aby, po przecięciu wszelkich związków z biskupami zagranicznymi, te właśnie kościoły parafialne z większym pożytkiem dla wiernych i rządów cywilnych podlegały istniejącym biskupstwom w Galicji²⁴.

Następna bulla papieska *Operosa atque indefensa* z dnia 24 IX 1805 r. rozdzielała terytoria zniesionej diecezji tarnowskiej; wschodnie okręgi polityczne tarnowski i jasielski wraz z Tarnowem (9 dekanatów, 184 parafii, 443 042 wiernych) wcielono do diecezji przemyskiej, podczas gdy trzy okręgi polityczne: sądecki, bocheński i myślenicki (14 dekanatów, 232 parafie, 608 182 wiernych) przydzielono do diecezji krakowskiej²⁵.

6 II 1806 nadworna kancelaria wiedeńska dała exequatur dla obydwu bull papieskich²⁶, a 18 lutego tegoż roku gubernium lwowskie poleciło arcybiskupowi lwowskiemu ob. łac. Kajetanowi Kickiemu, mianowanemu przez bullę papieskie delegatem apostolskim do ich wykonania, wprowadzić zarządzenia papieskie w życie²⁷. Ale jeszcze i tym razem nie nastąpiła formalna erekcja diecezji kieleckiej prawdopodobnie na skutek wojen napoleońskich z jednej i oporu krakowskiej kapituły katedralnej z drugiej strony. Istnieją bowiem pewne przekazy źródłowe informujące, że w związku z erekcją diecezji kieleckiej i podziałem diecezji krakowskiej nie zapytano o zgodę ani ordynariusza, ani kapituły krakowskiej, chociaż zgoda taka była konieczna wymagana przez prawodawstwo i zwyczaj kościelny²⁸. Tymczasem taki właśnie konsens na podział

²⁰ Tamże, s. 307.

²¹ Tamże, s. 381—384; por. Kumor, dz. cyt., s. 63 n.

²² Kumor, dz. cyt., s. 62.

²³ ADPrzem. (Archiwum Diecezjalne w Przemyśle) nr 19 Einreichungsprotocoll des Consistorium 1806, nr 89 — Exc. gubernium nr 1 1199 intimat archiepiscopum Leopoliensem ad transferendum episcopatum de Krasnystaw Lublinum, et dislimitandam Cracoviensem et Premisliensem dioecesum.

²⁴ Ks. Wl. Chotkowski, *Historia polityczna Kościoła w Galicji za czasów rządów Marii Teresy*, Kraków 1909 t. 2 s. 40.

²⁰ Kumor, dz. cyt., s. 62. Stolica Apostolska prekonizowała go na biskupstwo kieleckie dopiero po formalnym utworzeniu diecezji (26 VII 1805).

²¹ AKapMK Acta actorum capituli cath. Cracoviensis, vol. 26 (30 IX 1793 — 2 21 V 1803), s. 828—852; por. Pęcowski, dz. cyt., s. 179.

²² Tamże, s. 829 Capitulum ... cum vacantis episcopatus tutela de jure ecclesiastico ipsi incumbet, strictae obligationis suae esse duxit pro ipsius episcopatus integritate Sacratissimae Majestatis Vestrae imprimis seventissime supplicare.

²³ BRC t. 12, s. 307.

diecezji oddał ordynariusz i kapituła krakowska dopiero 31 V 1806 r.²⁹, a więc już po wydaniu, ale przed wykonaniem pisma papieskiego. Również i biskup chełmski Wojciech Skarszewski dopiero 15 IX 1807 r. wyraził zgodę na odłączenie od jego diecezji trzech dekanatów na prawym brzegu Wisły i włączenie ich do mającej powstać diecezji kieleckiej³⁰.

Dnia 12 V 1807 r. abp lwowski Kajetan Kicki skierował na adres tarnowskiej kapituły katedralnej pismo w sprawie supresji diecezji tarnowskiej i jej translacji do Kielec³¹, co dopiero teraz (9 IX 1807) podał do wiadomości kapituły jej prepozyt, ks. Wojciech Górski³². Od tego czasu sprawa erekcji diecezji kieleckiej poszła szybko naprzód. 6 VIII 1807 nadworna kancelaria wiedeńska upoważniła abpa lwowskiego, by jako delegat apostolski (delegacja z dnia 13 VI 1805 r.) wprowadził w życie obydwie bulle papieskie³³. Tenże arcybiskup dekretem *Quae a Sanctissimo Domino nostro* z dnia 17 IX 1807 r., ogłoszonym w katedrze tarnowskiej, zniósł diecezję tarnowską i ogłosił przeniesienie stolicy biskupiej wraz z kapitułą katedralną do Kielec. Dnia zaś 30 IX 1807 r. wyniósł kościół kolegiacki p. w. Wniebowzięcia NMP w Kielcach do godności katedry i ogłosił erekcję diecezji kieleckiej³⁴.

Formalne ukonstytuowanie diecezji kieleckiej 30 IX 1807 r. i tym razem nie było równoznaczne z rozpoczęciem samodzielnego

²⁹ AKapMK Acta actorum, vol. 27 (1803—1815), s. 142 n. Hac in sessione Rev. Custos retulit insinuationem Exc. ac Rev. Dni Pastoris super eo, quod ad dismembrationem dioeceseos per Exc. ac Illustr. Archiepiscopum Leopoliensem vi delegationis a Sede Apostolica assumendas, consensus a Sua Excellentia requiratur. Cui consensui etiam consensus capituli de jure accedere debet. Qua relatione Illustr. Dni Praelati et Canonici audita, consensum suum voto Excellentiae Suae accommodatum decreverunt.

³⁰ ADL A nr 171 Prothocollon, s. 117 n. Quod cum nonnullae ecclesiae parochiales dioecesis nostrae Lublinensis olim in circulo Josephoviensi sitae ad ripam dexteram fluvii Vistulae vigore bullae Ssmi Domini Nostri ejus nominis Pii VII papae nuper emanatae a nostra jurisdictione episcopali dismembrandae tum subijciendae et incorporandae sint jurisdictioni episcopatus Kielcensis prope diem erigendi per Exc. Illustr. ac Rev. D. Cajetanum de Kitki Kicki archiepiscopum Lopolensem et per Regna Galiciae et Lodomeriae metropolitanum tamquam ad ea delegatum a Sede Apostolica. Nos morem gerendo praescriptis in praefata bulla damus consensum ecclesias parochiales in illa exaratas dismembrandi a Lublinensi, incorporandique Kielcensi dioecesi. In quorum fidem.

³¹ ADKiel. Acta capituli cath. Tarnov., s. 294—300.

³² Tamże, s. 178 Rev. Episcopus bullam Sedis Apostolicae suppressionem cathedralis ecclesiae Tarnoviensis anno 1786 erectae et erectionem in locum ipsius ecclesiae collegiatae Kielcensis in ordine ad transferendum praesens capitulum cum episcopali sede ... hisce diebus ab Exc. Illustr. et Rev. Archiepiscopo Leopoliensi communicatam exhibet.

³³ Tamże, s. 300 n.

³⁴ Tamże, s. 300 n.; AKMK Prothocollon consistorii Cracoviensis an. 1807. por. Kumor, dz. cyt., s. 63 n.

nr 721; ADPrzem. nr 20 Einreichungsprothocoll des Konsistoriums 1807, nr 390;

życia nowej diecezji. Pierwszy biskup kielecki Górski pozostał nadal w Tarnowie, gdzie pełnił w dalszym ciągu obowiązki rządy diecezji tarnowskiej aż do chwili objęcia jurysdykcji przez właściwych ordynariuszów³⁵. 30 IX 1807 r. skierował bp Górski pismo na ręce biskupa lubelskiego W. Skarszewskiego z prośbą o tymczasowe zatrzymanie pod swoją jurysdykcją trzech dekanatów wcielonych z diecezji chełmskiej do biskupstwa kieleckiego³⁶, co bp Skarszewski 19 X 1807 r. podał do wiadomości duchowieństwu i wiernym dekanatów chodelskiego, urzędowskiego i zaklikowskiego³⁷. Na pozostałą część diecezji delegował bp Górski uprawnienia władzy kościelnej ordynariuszowi krakowskiemu Andrzejowi Rawie Gawrońskiemu³⁸. Tak więc na terenie nowej diecezji kieleckiej faktycznie na razie nic się nie zmieniło.

Tymczasem gubernium lwowskie pod datą 28 IX i 12 X, a krakowskie 15 X 1807 zleciło konsystorzowi przemyskiemu i krakowskiemu przejęcie jurysdykcji z rąk nominata kieleckiego Górskiego, jaką ten pełnił na terytorium diecezji tarnowskiej³⁹. Delegowany w tym celu z Przemysła do Tarnowa ks. Wojciech Zaborski, prepozyt i surogat pilzneński przybył do Tarnowa i przejął inwentarz dawnej katedry tarnowskiej, zlecając ad casum nad nim opiekę ks. St. Zabierzewskiemu, ale nie mógł przejąć jurysdykcji, ponieważ jak to stwierdził „nie zgodził się na to biskup

³⁵ Kumor, dz. cyt., s. 64.

³⁶ ADL A nr 171 Prothocollon, s. 152 — Licet post subsecutam erectionem dioecesis Kielcensis per Exc. archiepiscopum Leopoliensem a S. Sede Apostolica et Augustissimo Imperatore delegata autoritate ornatam, die hodierno effectuatam consistorio Kielcensi, clerus a Chelmsensi dioecesi ad novam Kielcensem devolutus subjacere nunc teneatur, attamen exc. et rev. consistorium episcopale Chelmsense-Lublinense ex parte hujus consistorii amice et humiliter rogatum est, ut ulterius adhuc clerum dioecesis Kielcensis olim in circulo Josephoviensi degentem sub sua jurisdictione et obedientia retinere ac conservare ad interim dignaretur. Proinde universo clero tam seculari, quam regulari dioecesis Kielcensis suprafato praesentibus praedisponitur, quatenus praefato consistorio in omnibus pareat, et ejus dispositiones exequatur quousque alteriorem abhinc dispositionem non receperit. Ad. Górski.

³⁷ Tamże, s. 133 n. ... clero in circulo Josephoviensi ... adm. rev. decanis Urzędoviensi, Chodeliensi et Zaklikoviensi ... notum facimus. Quod licetis per erectionem nuper executam dioecesis novae Kielcensis ab Exc. Archiepiscopo Leopoliensi et Metropolitano per utramque Galiciam specialiter a S. Sede Apostolica delegato, clerus suprafati circuli Josephoviensis a Helmsensi dioecesi dismembrandus unitusque dioecesi Kielcensi abhinc consistorio illius subjacere teneatur, cum tamen ex parte illustr. ac rev. Adalberti Górski episcopi Kielcensis rogati simus officiose sub die 30 IX a. c. nr 1 ut suprafatum clerum dioecesis Kielcensis in circulo olim Josephoviensi consitutum retinere et conservare ulterius dignaremur; quocirca illustr. decanis Chodeliensi, Urzędoviensi et Zaklikoviensi tum omnibus rectoribus ecclesiarum ... mandamus, ordinationes sive nostra sive illius exequantur quousque aliam hac in re dispositionem receperint. In quorum.

³⁸ AKMK Prothocollon consistorii Cracoviensis an. 1807, nr 938.

³⁹ ADPrzem. nr 20 Einreichungsprothocoll des Konsistoriums 1807 nr 375, 390; AKMK Prothocollon consist. Crac. an. 1807, nr 721.

Górski, który nadal spełnia jurysdykcję kościelną nad okręgami, przydzielonymi do tejże diecezji⁴⁰. Prawdopodobnie na taki sam opór biskupa Górskiego trafił nowy delegat konsystorza przemyskiego, ks. F. Siarczyński, kanonik jarosławski, kiedy przybył do Tarnowa w listopadzie 1807 r.⁴¹ W rzeczy samej jeszcze 11 grudnia t. r. biskup Górski, przebywając w Tarnowie, instytucjonalnie na probostwa w Wadowicach i Słupcu⁴².

Sprawa oddania jurysdykcji kościelnej i wyjazdu biskupa Górskiego do Kielc oparła się o gubernium lwowskie, które przed 19 XII 1807 r. (nr 48 583) nakazało Górskiemu oddanie akt konsystorskich i jurysdykcji kościelnej delegatowi biskupa przemyskiego⁴³. Dopiero tym razem biskup zdał jurysdykcję w ręce ks. W. Zaborskiego (przed 20 XII 1807)⁴⁴, i udał się do Kielc wraz z kapitułą katedralną, w skład której wchodziło zaledwie dwóch kanoników: ks. Hipolit Biberstein-Starowiejski i ks. Antoni Ski-biński. 18 XII i 30 XII 1806 r. bp Górski powiadomił ordynariuszów krakowskiego i lubelskiego o przeniesieniu się do Kielc i przejęciu jurysdykcji kościelnej na całym terenie diecezji kieleckiej⁴⁵. Z datą 30 XII 1806 r. wysłał bp lubelski Skarszewski list do duchowieństwa trzech dekanatów: chodelskiego, urzędowskiego i zaklikowskiego, że odtąd w sprawach jurysdykcji kościelnej mają się udawać do Kielc⁴⁶. Tak więc po 1 roku, 6 miesiącach i 6 dniach od formalnej erekcji diecezji kieleckiej nowa diecezja rozpoczęła własne życie.

⁴⁰ ADP nr 20 Einreichungsprothocoll, nr 467.

⁴¹ Tamże, nr 453.

⁴² Tamże, nr 520.

⁴³ Tamże, nr 544 Exc. gubernium intimat consistorio se nominato Kielcensi expresse se mandasse, ut omnia acta consistorii delegato extradet, illustrissimo vero ordinario loci commendat, quatenus jurisdictionem suam in adjectis sibi circulis plane exerceat.

⁴⁴ Tamże, nr 556.

⁴⁵ AKMK Prothocollon consist. Cracov. an. 1807, nr 938 — Episcopus Kielcensis super translatione sui Kielcium, fundata respective jurisdictione dioecisana, nec non de revocata continenti jurisdictione ordinariorum huic concessa, relationatur.

⁴⁶ ADL A nr 171 Prothocollon, s. 150—151 — Universo clero... notum vobis facimus sub die 19 octobris an. cur. vigore bullae pontificiae ad effectum perductae clerum per decanatus Chodeliensem, Urzędowiensem et Zaklikoviensem circuli olim Josephoviensis degentem a Helmensi dioecesi dismembratum esse, unitumque dioecesi Kielcensi; rogatus attamen nos fuisse illo tempore ab illustr. episcopo Kielcensi, ut ad diem hanc in re dispositionem huncce clerum sub jurisdictione et obedientia nostra, cui hactenus subiacebat, retinere et conservare dignaremur. Cum vero suprafatus illustr. episcopus Kielcensis sub die 18 curr. mens. certiores nos reddiderit, jurisdictionem suam in persona exequi jam coepisse Kielciis, quapropter praesentibus significamus omnibus et singulis tum declaramus, quatenus ab hac promulgatione plenariae potestatis et auctoritati ordinariae illustr. episcopi Kielcensis nunc et pro tempore existentis perpetuo adscriptos et subjectos esse, tum ad illustrissimum sive ad suum consistorium generalem Kielcense se referate debere in occurrentibus negotiis, sciunt.

Teraz przypatrzmy się częściom składowym nowej diecezji i jej organizacji terytorialnej w latach 1806—1818. Granice nowej diecezji biegnęły od zachodu rzeką Pilicą (granica zaboru prusko-austriackiego), następnie od jej ujścia do Wisły, Wisłą w górę jej biegu aż do Puław. W rejonie Puław przekraczała granica Wisłę i obejmowała 3 dekanaty z dawnej diecezji chełmskiej, sięgając w rejonie Niedrzewicy aż pod Lublin. Na południu w rejonie puszczy solskiej dotykały granic diecezji przemyskiej, a następnie biegnęły w kierunku zachodnim i od Zawichostu szły w górę Wisły aż do Nowego Miasta Korczynna i Opatowca. Odtąd granicę stanowiła m. w. rzeka Nidzica i Nida aż do swoich źródeł.

Zasadniczy zrąb nowej diecezji wraz z jej stolicą Kielcami został wyłączony z diecezji krakowskiej. Pod względem przedzbiorowej struktury organizacyjnej diecezji krakowskiej były to: archidiaconaty: sandomierski z dekanatami koprzywnickim i polanieckim, archidiaconat zawichojski i dekanaty zawichojski, opatowiecki; prepozytura wiślicka z dekanatami: proszowickim, kij-skim i sokolińskim; prepozytura kielecka z dekanatami bodzentyńskim i kunowskim, oraz „dekanat kielecki“ z dekanatami radomskim i częścią dekanatu steżyckiego po prawej stronie Wisły (dek. zwoleniński), a nadto z archidiaconatu krakowskiego dekanat opatowiecki i z dawnego archidiaconatu lubelskiego dekanat solecki (po lewej stronie Wisły), oraz niektóre parafie prepozytury i archidiaconatu pileckiego. W sumie było na tym terenie 4 kolegiaty: Sandomierz (5 prałatur, 6 kanonii gremialnych), Wiślica (6 prałatur, 4 kanonie gremialne), Skalmierz (1 prałatura, 3 kanonie gremialne) i Opatów (4 prałatury i 2 kanonie gremialne), 4 opactwa (Wąchock, Koprzywnica, Sieciechów i Św. Krzyż), 19 klasztorów męskich (Karczówka k/Kielce, Szaniec, Pińczów (2), Piotrowice, Nowe Miasto, Opatowiec, Beszowa, Rytwiany, Stopnica, Radom (2), Wysokie Koło, Opatów, Sandomierz (2), Klimontów, Św. Katarzyna, Solec), 4 klasztory żeńskie (Busko, Sandomierz (2), Zawichost) i łącznie 216 parafii⁴⁷.

Z archidiecezji gnieźnieńskiej przydzielono cały archidiaconat kurzelowski z dekanatami: kurzelowskim, małogoskim, żarnowskim, opoczyńskim, skrzyńskim i przytyckim i 1 kolegiatą w Kurzelowie (3 prałatury i 2 kanonie gremialne), 1 opactwo w Sulejowie (cystersi), 5 klasztorów męskich (Chęciny, Kazanów, Stuzianna, Smardzewice, Wielkopolka), 2 żeńskimi (Chęciny, Drzewica) i 84 kościołami parafialnymi⁴⁸.

⁴⁷ BRC t. 12, s. 309—315; por. Synodus 1711, s. 8—16; Consignatio cleri 1810, k. 2'—21.

⁴⁸ AAPozn. nr OA 20 87 Acta correspondentiae cum S. Sede Apostolica ejusque officialibus (Relatio status archidiececesis Gnesnen. 1810), k. 137—148, 137, 144 — Postquam etenim archidiaconatus Cureloviensis ... in terra Sandomiriensi situs, et ad hanc archidiececesim spectans, in ditionem Austriacam

Dopiero teraz w związku z wykonaniem bulli papieskiej zwrócił się abp lwowski Kieki do arcybiskupa gnieźnieńskiego i jego kapituły o wyrażenie zgody na separację archidiaconatu kurzelowskiego⁴⁹. Kapituła metropolitalna na posiedzeniu 8 VI 1807 r. postanowiła sprawy na razie nie rozstrzygać, lecz zwróciła się o odpowiednie instrukcje do pruskiej kamery w Poznaniu⁵⁰. Rząd pruski nie tylko nie troszczył się o utrzymanie w całości dawnego terytorium archidiecezji gnieźnieńskiej, ale jak się to nawet później okazało, dążył do jej całkowitej likwidacji⁵¹. W wypadku diecezji wrocławskiej i części archidiecezji praskiej, przynależnych do Prus od czasów pokoju hubertsburckiego (1763), postąpiono zupełnie inaczej; tak bowiem biskup wrocławski zatrzymał jurysdykcję na terenach diecezji, będących w granicach państwowych Czech (Cieszyn, Widawa), jak i arcybiskup praski i olomuniecki nad częściami archidiecezji praskiej (Kłodzko) i olomunieckiej (Branice), przynależnymi pod względem politycznym do Prus⁵². Na podział archidiecezji gnieźnieńskiej rząd chętnie się zgodził tym bardziej, że wszelkie związki kościelne terenów zaboru austriackiego z Gniezmem przypominały zbyt rażąco niedawne bezprawie dokonane na Rzeczypospolitej. W rzeczy samej

lapsus noviter erecto episcopatu Kielcensi incorporatus fuit, etiam cum eodem archidiaconatu decanatus illius sex et ecclesiae parochiales 86 ... ab archidiecepsi Gnesni sunt avulsae; AAGniez. nr D. 7. Acta posturalia ... Ignatii Raczyński archiep. Gnesn. 1807—1811, s. 447; BRC t. 12, s. 314—315; por. *Constitutionis synodi archidieceps Gnesnensis sub Stanislawo Szembek ... archiep. Gnesn. ... Lovicū 26 VIII 1720 celebratae*, Varsaviae 1720 k. 64—75. (Ordo et numerus ecclesiarum archidieceps Gnesnensis); *Consignatio cleri 1810*, k. 3—20.

⁴⁹ AAGniez. Acta capituli metropol. Gnesnensis 1799—1811, k. 263 — *Litterae requisitoriales archiepiscopi Leopoliensis ... Cajetani Kieki, quibus qua delegatus S. Sedis Apostolicae executor pro incorporandis ecclesiis ad archidiecepsim Gnesnensem spectantibus post fluvium Pilica iacentibus in dominium caesareo Austriacum illapsis seu receptis, novo erectae per eandem S. Sedem Apostolicam ecclesiae cathedralis Kielcensis, consensus a suo rev. capitulo praebendum iuxta tenorem bullarum ejusdem S. Sedis requisiti exhibitae sunt. Et praesens rev. capitulum visis dictis litteris, non prius quodquam agrediendum in hoc negotio senuit, verum prius supremum sui domini et regis simul sensum et voluntatem expiscandam decrevit.*

⁵⁰ Jw.

⁵¹ AAGniez. Acta capituli metropol. Gnesnensis 1811—1824, k. 237 — 21 IX 1820 Hodierno in capitulo praesentatae sunt litterae cels. principis Radziwiłł locum tenentis in hoc Ducatu Posnaniensi, Posnaniae die 15 men. curr. scripta ad epistolam hujus capituli de 2 augusti datam responsariae, in quibus significat de supremo rescripto regis die 30 mensis augusti an. curr. edita, quo serenissimus rex reservationem dignitatis et tituli archiepiscopalis ipsiusque capituli metropolitani expresse declaravit; por. B. Hofmann, *Wykonanie bulli De salute animarum w Wielkim Księstwie Poznańskim. Roczniki historyczne*. R. 8: 1932, s. 28—55.

⁵² H. Weezerka, *Kirchliche Gliederung Ost-Mitteleuropas in der Neuzeit. Überblick und kartographische Probleme. Zeitschrift für Ostforschung. Länder und Völker in Östlich-Mitteleuropa*. Jhg 8: 1960, H. 2/3 s. 281.

30 VII 1807 r. kapituła metropolitalna wyraziła swą zgodę na przydzielenie archidiaconatu kurzelowskiego do diecezji kieleckiej⁵³.

Tereny leżące na prawym brzegu Wisły przyłączono z diecezji chełmskiej. W całości były to 3 dekanaty: chodelski, urzędowski i zaklikowski (utworzony 25 XI 1801 r. przez bpa W. Skarszewskiego⁵⁴) o łącznej ilości 44 parafii, 5 klasztorów męskich (Kazimierz, Kraśnik, Puszcza Solska, Janów i Józefów)⁵⁵. Prawie cały ten teren należał do r. 1790 do diecezji krakowskiej i dopiero w rezultacie uchwały sejmu czteroletniego (11 VI 1790) i dekretu Kongregacji konsystorialnej „*Quum R. P. D. Mathias Garnysz* z 20 VII 1790 r. został włączony do diecezji chełmskiej⁵⁶, przy której pozostawał zaledwie 15 lat. Dekanaty te zostały na nowo rozgranicozone przez bpa W. Skarszewskiego (4 VIII 1798 — przydzielono do dekanatu urzędowskiego parafie: Bilgoraj i Puszcza Solska z dekanatu krasnostawskiego⁵⁷; tegoż dnia parafie: Kazimierz, Karczmiska, Końska Wola, Wilków i Włostowice z dekanatu kazimierskiego do dekanatu urzędowskiego⁵⁸). Tylko 2 parafie dekanatu urzędowskiego pozostały przy diecezji lubelskiej; były to Turobin i filia Czermiecin, które dekretem bpa Skarszewskiego z dnia 24 XII 1807 r. (po objęciu rządów w Kielcach przez bpa Górskiego) zostały dołączone do dekanatu lubelskiego w diecezji lubelskiej⁵⁹. W całości nowokreowana diecezja obejmowała 5 kolegiat, 5 opactw, 29 klasztorów męskich, 7 klasztorów żeńskich, 22 dekanaty (całe lub częściowe) oraz 344 parafie.

Z chwilą objęcia rządów w diecezji przystąpił bp Górski do jej reorganizacji. Przedrozbiorowa bowiem struktura organizacyjna diecezji upadła zupełnie, zgodnie zresztą z zarządzeniami politycznych władz austriackich. Upadł zatem podział na archidiaconaty i prepozytury. Okręgowe oficjalaty przestały również fungować⁶⁰. Metropolitalną zależność diecezji określała sama bulla papieska. Oczywiście nie podporządkowano jej Gnieznu, to bowiem było metropolią „zagraniczną”, lecz zaliczono ją do sufraganii metro-

⁵³ AAGniez. Acta capituli 1799—1811, k. 207 n. — ad effectum praemisorum consensus suum (capitulum) praebendum esse censuit, praebetque praesentibus.

⁵⁴ ADL A nr 170 Prothocollon, s. 795. Dekanat wydzielony został z dekanatu urzędowskiego i obejmował 13 parafii.

⁵⁵ BRC t. 12, s. 313 n.; *Consignatio cleri 1810*, k. 19—21.

⁵⁶ *Volumina legum*, t. IX, s. 175 nr 151; ADL Repertorium nr 60, teka 131, k. 54 n. (Dokum. oryg. pap.).

⁵⁷ ADL A nr 170 Prothocollon, s. 627 n.

⁵⁸ Tamże, s. 629—630.

⁵⁹ ADL A nr 171 Prothocollon, s. 146 n.

⁶⁰ Por. ks. J. R z e p a, *Konsystorz generalny*, s. 169 przyp. 63.

polii lwowskiej⁶¹, której podporządkowano nadto diecezję lubelską⁶². Za uprzednią zgodą kapituły krakowskiej⁶³ i staraniem dworu wiedeńskiego pap. Pius VII bullą *Quoniam charissimus* z 19 VII 1807 r. wyłączył nawet diecezję krakowską ze związku metropolitalnego z Gniezmem i przyłączył do metropolii lwowskiej⁶⁴.

Nowa diecezja kielecka, uposażona 12 tys. flor. ren., posiadała własne seminarium duchowne w Kielcach, erygowane jeszcze przez bpa krakowskiego K. F. Szaniawskiego w r. 1726⁶⁵; fungowało ono tu nadal, gdyż dekret kasacyjny ces. Józefa II z 1783 r. został odwołany jeszcze w r. 1790, a więc jeszcze przed włączeniem Kielc do posiadłości austriackich⁶⁶. Zgodnie z praktyką, stosowaną w krajach austriackich, bulla papieska erygowała kapitułę katedralną, którą miało w przyszłości tworzyć 3 prałatów (prepozyt, dziekan i scholastyk) i 4 kanoników gremialnych⁶⁷. Kapituły tej zresztą w Kielcach rząd austriacki nigdy nie zamianował, ani nie udotował; jeszcze w r. 1810 w memoriale duchowieństwa do w. ks. Warszawskiego skarżono się na to, że „biskupstwo kieleckie, które na miejsce skasowanego przez siebie tarnowskiego (rząd austriacki) erygował, nie opatrzył, ani kapituły przy kościele katedralnym w Kielcach nie zaprowadził”⁶⁸. Przy katedrze istniała nadal dawna kapituła kolegiacka łącznie z przeniesioną z Tarnowa kapitułą katedralną, w skład której w r. 1810 wchodziło 5 prałatów (prepozyt, dziekan, scholastyk, kustosz i archidiacon) i 7 kanoników gremialnych⁶⁹. Dopiero na prośbę bpa Górskiego z dnia 27 VII 1810 r. książę warszawski Fryderyk, na mocy przysługujących mu praw patronackich, zamianował 17 VIII 1810 r. 3 prałatów i 3 kanoników gremialnych (4 kanonik gremialny, ks. H. Starowiejski z Tarnowa, jeszcze żył); 8 III 1811 r. biskup dokonał

⁶¹ BRC t. 12, s. 308 — „praedictam collegiatam ecclesiam ... in cathedralem ... (erectam) ... pro tempore existenti archiepiscopo Leopoliensi suffraganeam ... et metropolitico jure subiectam.

⁶² Tamże, s. 376.

⁶³ AKapMK Acta actorum capit. cath. Crac., vol 27 (1803—1815), s. 200.

⁶⁴ BRC, t. 13, s. 203—204. Wykonawcą bulli papieskiej został abp olomuniecki kard. Colledero, który dnia 27 I 1808 r. zwrócił się do arcybiskupa Raczynskiego jako metropolity o zgodę na separację diecezji krakowskiej z metropolii gnieźnieńskiej; abp wyraził zgodę 26 II 1808 r. — zob. AAGniez. Acta posteuralia ... 1807—1811, s. 79—83.

⁶⁵ Por. ks. J. Rokoszny, *Troski Wojciecha Górskiego biskupa kieleckiego o seminarium duchowne*, Warszawa 1912 s. 3 nn.; ks. J. Zdanowski, *Seminarium Duchowne w Kielcach*, Kielce 1927 s. 25—32.

⁶⁶ Ks. A. Petráni, *Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XVIII i XIX w.*, Lublin 1961 s. 26; por. E. Tomek, *op. cit.*, Bd III, s. 509 n.

⁶⁷ BRC t. 12, s. 308 — capitulum, quod ... septem canonicis ... comprehensis in eis praeposito, decano, scholastico.

⁶⁸ Bibl. Czart. w Krakowie. Rkps nr 3925 Kopia memoriału duchowieństwa do W. Ks. Warszawskiego (bez paginacji).

⁶⁹ Consignatio cleri 1810, k. 1.

instalacji nowej kapituły⁷⁰. Na prośbę kapituły jeszcze w tym samym roku przyjął biskup do gremium kapituły archidiacona dawnej kolegiaty kieleckiej, który odąd był 4 prałatem w kapitule katedralnej⁷¹. W ten sposób kapituła obejmowała 4 prałatury i 4 kanonie gremialne.

Główny jednakże nacisk położył Górski na terytorialną organizację nowej diecezji. Jak już przedtem zauważono, sieć dekanalna diecezji nie była należycie uporządkowana ze względu na fakt, że w kilku wypadkach dekanaty zostały przedzielone albo kordonem granicznym, lub też granicami nowej diecezji. Władze austriackie podobnie jak na terenach pierwszego zaboru przeprowadziły nowy podział administracyjny kraju. W myśl zarządzeń państwowych kościelna organizacja terytorialna (diecezje, dekanaty, parafie) winna być dostosowana do struktury administracji państwowej. Żaden dekanat, czy parafia, nie mogły należeć do dwóch różnych obwodów politycznych⁷².

Pod względem politycznym diecezja objęła cyrkule kielecko-konecki, radomsko-sandomierski, a nadto na prawym brzegu Wisły 3 dekanaty w cyrkule lubelsko-józefowskim. Zgodnie też z żądaniami władz austriackich bp Górski dokonał nowego podziału administracyjnego diecezji prawdopodobnie jeszcze w latach 1808/09, powołując do życia 10 dekanatów w cyrkule kielecko-koneckim, 10 — w cyrkule radomsko-sandomierskim i 3 w cyrkule lubelsko-józefowskim. W większej części były to dekanaty dawne, istniejące jeszcze w okresie przedrozbiorowym, lub rozbiorowym w diecezji krakowskiej i lubelskiej, tylko niektóre z nich były świeżo kreowane. Do tych ostatnich należał tylko dekanat Chęciny; inne zmieniły tylko swoje granice.

I. OKRĘG KIELECKO-KONECKI (CIRCULUS KIELCENSIS JUNCTUS CUM CIRCULO KONECENSI).

1. Dekanat kielecki: Kielce, Leszczyny, Piekoszów, Zagnańsk, Tumlin, Cmińsk, Chelme, Strawczyn, Mniów, Grzymałów, Łopuszno, Krasocin, Młin; nadto klasztor bernardynów w Karczówce.

2. Dekanat chęciński: Chęciny, Korytnica, Brzeziny, Łukawa, Chomentów, Sobków, Mokrzko, Brzegi, Mniehów, Rembieszycy, Złotniki, Węgleszyn, Oksa, Kosłów, Małogoszcz, Bolmin; nadto klasztor franciszkanów w Chęcinach i klarysek (Chęciny).

3. Dekanat kijski: Chmielnik, Sędziszów, Gnojno, Janina, Busko, Szczaworysz, Chotel Czerwony, Chotel Zielony, Gorzysławice, Wiślica, Zagość, Krzyżanowice, Bogucice, Pińczów, Wrocieryż, Grudziny, Jemielno, Kije, Szaniec, Piotr-

⁷⁰ ADKiel. Acta actorum capituli cathedralis Kielcensis 1807—1822, s. 303—307.

⁷¹ ADKiel. Acta actorum capituli cath. Kielcensis, s. 316—322.

⁷² Ks. J. Rzepa, *ju.*, s. 169.

kowice, Lisów, Pierzchnica, Droginia, Potok; nadto kolegiata w Wiślicy, oraz klasztory: kamedulów w Szańcu, reformatów w Pińczowie, bernardynów w Piotrkowicach i norbertanek w Busku.

4. Dekanat sokoliński: Stradów, Czarnocin, Dzierążnia, Skalbmierz, Działoszyce, Wolica, Góry, Michałów, Młodzawy, Chroberz, Jurków, Pełczyńska, Sokolina, Probołowice, Kazimierza Mała, Cudzynowice, Kazimierza Wielka.

5. Dekanat opatowiecki: Rogów, Opatowiec, Przemysłów, Rafałowice, Gorzków, Bejsce, Kocina, Korczyn, Stróżyska, Piasek, Dobrowoda, Świniary, Ostrowiec, Nowe Miasto Korczyn; nadto klasztory minorytów w Nowym Mieście, dominikanów w Opatowcu, i kolegiata w Skalbmierzu.

6. Dekanat pacanowski: Zborówek, Tuczemy, Pacanów, Szczepczusz, Biechów, Stopnica, Kargów, Szydłów, Kotuszów, Kurozwęki, Staszów, Koniemłoty, Oleńnica, Beszowa; nadto klasztory paulinów w Beszowej, kamedulów w Rytwianach i reformatów w Stopnicy.

7. Dekanat skrzyński: Wieniawa, Wrzos, Potworów, Klwów, Nieznamierowice, Bieliny, Gielniów, Gowarczów, Końskie, Odrowąż, Borkowice, Przynucha, Smogorzów, Skrzyńsko, Skrzywno, oraz klasztor bernardynów w Kazanowie wraz z parafią.

8. Dekanat opoczyński: Opoczno, Libiszów, Kunice, Sławno, Wojcin, Dąbrowa, Błogie, Białobrzegi, Kraśnica, Drzewica, Brudzewice, Łęgonice, Odrzywół, Solec, nadto klasztor filipinów w Studziannie, cystersów w Sulejowie (opactwo), minorytów w Smardzewicach i bernardynów w Wielkowieli, oraz bernardynki w Drzewicy.

9. Dekanat żarnowski: Radoszyce, Miedzierza, Pilezyca, Czermno, Falków, Skotniki, Skórkowice, Zamów, Białaczów, Petrykozy, Bedlno, Lipa.

10. Dekanat kurzelowski: Kurzelów, Konieczno, Bąbelno, Czarna, Secemin, Chrzastów, Januszowice, Kluczewsko, Stanowiska, Przedbórz, Żeleznica, Olesno, Włoszczowa.

II. OKRĘG RADOMSKO-SANDOMIERSKI (CIRCULUS RADOMIENSIS JUNCTUS CUM CIRCULO SANDOMIRIENSIS).

1. Dekanat radomski: Zakrzów, Wsola, Radom Nowy, Cerekiew, Kowale, Wierzbica, Skaryszew, Krzyżanowice, Ilża, Mirzec, Wąchock, Skarżysko, Jastrząb, Gąsawy, Szydłowice, Chlewiska, Wysoka, Mniszek, Wołanów, Jarosławice; nadto klasztory pijarów w Radomiu, bernardynów w Radomiu, cystersów w Wąchocku (opactwo), benedyktynek w Radomiu (Sandomiriam transferendarum).

2. Dekanat zwoleński: Jedlnia, Policzna, Sucha, Tezów, Odechów, Zwoleń, Gródek, Oleksów, Sieciechów, Brzeźnica, Kozienice, Świerże, Rycywół, Magnuszew, Roznizew, Grabów, Głowaczów, Brzoza; nadto klasztory dominikanów w Wysokim Kole i benedyktynek w Sieciechowie (opactwo).

3. Dekanat kunowski: Mnichów, Chybyce, Grzegorzowice, Kunów, Krynki, Pawłów, Szewna, Waśniów, Wierzbnik i Mamina.

4. Dekanat opatowski: Opatów, Potkanów, Kuczków, Grocholice, Danków, Baltów, Ruda, Cmielów, Wojciechowice, Bidziny, Gierczyce; nadto kolegiata w Opatowie, oraz klasztor bernardynów (Opatów).

5. Dekanat zawichojski: Janików, Lasocin, Zawichost, Czyżów, Trójca, Góry Wyokie, Łukawa, Jankowice, Sobotka, Przybysławice, Ożarów, Gliniany, Tarłów, Zęboczyn, Słupia, oraz klasztor minorytów w Zawichoście.

6. Dekanat koprzywiecki: Skotniki, Łoniów, Koprzywnica, Samborzec, Sandomierz — kolegiata, Sandomierz św. Paweł, Sandomierz — Duch Św., Obrazów, Malice, Kleczanów, Chrobrzany, Sulisławice, Niekrasów, Osiek; nadto klasztory: cystersów w Koprzywnicy (opactwo), dominikanów w Sandomierzu, reformatów w Sandomierzu i benedyktynek w Sandomierzu.

7. Dekanat polaniecki: Szczeglice, Iwaniska, Modliborzyce, Mydlów, Włostów, Strzyżowice, Goslice, Ossolin, Klimontów, Olbierzowice, Wiązownica, Strzegom, Polanica, Wiśniowa, Bogoryja, Kielczyna, oraz klasztor dominikanów w Klimontowie.

8. Dekanat bodzentyński: Bodzentyn, Łągów, Zbilutka, Wzdół, Bieliny, Daleszyce, Dębno, Cisów, Ocieski, Bardo, Raków, Szumsko, Słupia Nowa, Słupia Stara, Świętomarz, Tarczek; nadto klasztory benedyktynek na Św. Krzyżu (opactwo), bernardynów na Św. Katarzynie.

9. Dekanat solecki: Lipsko, Solec, Pawłowice, Siemno, Grabowiec, Rzecznów, Krępa, Wielgie, Ciepeliów, Regów, Góra (Puławska), Janowiec, Choteża, oraz klasztor reformatów w Solcu.

10. Dekanat przytycki: Wrzeszczów, Przytyk, Blotnica, Jankowice, Jedlińsk, Lisów, Goryn, Stromiec, Białobrzegi, Jasionna, Wyścierzycy, Radzanów i Kaszów.

III. OKRĘG LUBELSKO-JÓZEFOWSKI (CIRCULUS LUBLINIENSIS JUNCTUS CUM CIRCULO JÓZEFOWIENSIS).

1. Dekanat chodelski: Bychawa, Kielczewice, Niedrzwica, Zakrzówek, Wilkolaz, Boby, Boiska, Piotrawin, Wilków, Kazimierz, Karczmiska, Końskowola, Włostowice, Chodel, Ratoszyn, Bychawka, Opole, Kluczkowice; nadto klasztory: pijarów w Opolu i reformatów w Kazimierzu.

2. Dekanat urzędowski: Batorz, Bożawola, Wysokie, Bilgoraj, Blinów, Radzięcín, Frankopol, Kraśnik, Puszcza Solska, Goraj, Urzędów, Targowisko, Popkowice, nadto klasztory: kanoników regularnych w Kraśniku i minorytów w Puszczy Solskiej.

3. Dekanat zaklikowski: Potok, Rzeczyca, Modliborzyce, Zaklików, Borów, Świeciechów, Rybitwy, Prawno, Dzierzkowice, Książomierz, Gościeradów, Biała; nadto klasztory dominikanów w Janowie i bernardynów w Józefowie⁷².

W ten sposób zorganizowana diecezja przetrwała zaledwie 10 lat. Granice jej terytorium nie podlegały żadnym zmianom, chociaż pewne usiłowania w tym kierunku były. Po przejściu howiem diecezji w granice Księstwa Warszawskiego prefekt departamentu kaliskiego zwrócił się z prośbą 11 X 1811 r. do arcybiskupa gnieźnieńskiego Ign. Raczyńskiego, aby ten po porozumieniu się

⁷² Podano za Consignatio cleri 1810, k. 2'—21.

z ordynariuszem kieleckim i Stolicą Apostolską „kościół w Sulejowie wraz z plebanią starał się przywrócić księżom cystersom w mieście Sulejowie”⁷¹. Zgodnie bowiem z granicami rozbiorowymi między Prusami i Austrią opactwo cysterskie w Sulejowie, położone na prawym brzegu Pilicy, znalazło się w granicach Austrii, podczas gdy miasto Sulejów z parafią, administrowaną przez opactwo, zostało zagarnięte przez Prusy. Domaganie się zaś departamentu kaliskiego zwrotu parafii sulejowskiej dla cysterskiego opactwa mogło w konsekwencji pociągnąć zmianę granic diecezji kieleckiej na pograniczu z archidiecezją gnieźnieńską. Tak też zrozumiał tenor pisma abp Raczyński, kiedy w odpowiedzi z dnia 5 XII 1811 r. pisał, że załatwienie sprawy po myśli departamentu jest nie możliwe, ponieważ kościół parafialny w mieście znajduje się w archidiecezji gnieźnieńskiej, podczas gdy opactwo jest na terenie diecezji kieleckiej. Nie mniej arcybiskup nie wykluczał możliwości pozytywnego załatwienia sprawy, pisał bowiem, że „jest myślą rządu wyprosić u Stolicy Apostolskiej nowy diecezjów podział... to gdy to nastąpi, tym samym przypadek Sulejowa ułatwiony zostanie”⁷².

Dalsze wojny napoleońskie, a wreszcie i m. in. zmiany polityczne na ziemiach polskich w latach 1807—1815 zadecydowały o całkowitej kasacie diecezji.

3. ZNISZENIE DIECEZJI KIELECKIEJ I ROZDZIAŁ JEJ TERYTORIUM

W rezultacie pokoju tylżyckiego z dnia 7 VII 1807 r. utworzono z ziem 2 i 3 zaboru pruskiego (bez Gdańska i obwodu białostockiego) Księstwo Warszawskie. Po klęsce Austrii pod Wagram (5 i 6 VII 1809) i zwycięstwach ks. Józefa Poniatowskiego w Polsce Napoleon podyktował nowy pokój Austrii w siedzibie jej cesarzy w Schönbrunn (14 X 1809), mocą którego na rzecz Księstwa Warszawskiego przypadły cały trzeci zabór austriacki wraz z Krakowem, Kielcami i Lublinem, a nadto z pierwszego zaboru okręg zamojski z Zamościem. W ten sposób m. in. cała diecezja kielecka znalazła się w granicach Księstwa. Klęska Napoleona w latach 1812—1813 dała w rezultacie zwołanie kongresu wiedeńskiego, który dokonał nowego podziału ziem polskich. Prusy otrzymały departamenty poznański i bydgoski wraz z Toruniem i Gdańskiem, Austria zaś Podgórze z Wieliczką. Kraków ogłoszono wolną republiką pod nadzorem mocarstw rozbiorowych.

Z reszty ziem Księstwa utworzono Królestwo Polskie, proklamowane w Warszawie 20 VI 1815 r. Obszar nowego państwa obejmował 128 500 km² i 3 300 tys. mieszkańców. Pod względem po-

⁷¹ AAPozn. Akta arcybiskupie. Korespondencja z świeckimi urzędami i osobami, vol. 1 (1808—1815), k. 85.

⁷² Tamże, k. 85.

litycznym były to ziemie 2 i 3 zaboru pruskiego (bez Gdańska, Poznańskiego i obwodu białostockiego), oraz 3 zabór austriacki wraz z okręgiem zamojskim (1 zabór), ale bez ziem Wolnego Miasta.

Ten schematyczny przegląd spraw politycznych lat 1807—1815 na ziemiach polskich, a zwłaszcza na terenie diecezji kieleckiej, która w całości znalazła się w granicach Księstwa, a następnie Królestwa Polskiego, jest konieczny dla lepszego zrozumienia nowej sytuacji w jakiej po 10 latach znalazła się organizacja terytorialna Kościoła łacińskiego w granicach nowokreowanego Królestwa Polskiego. Na odcinku organizacji kościelnej zapanowały znów stosunki podobne do okresu po 3 rozbiórze Polski. W granicach księstwa znalazły się tym razem części diecezji „zagranicznych”: przemyskiej (obwód zamojski), wrocławskiej („Nowy Śląsk”), ale równocześnie część diecezji węgierskiej (obwód białostocki), poznańskiej (okręg Wschowy), wrocławskiej (archidiakoniat pomorski), krakowskiej (przedwiślańska część diecezji z Bochnią, Sączem i Myślenicami), oraz archidiecezji gnieźnieńskiej (okręg nadnotecki i archidiakoniat kamieński) pozostawały znów poza granicami Księstwa.

Ze zmian w granicach kościelnych tego okresu należy szczegółowo omówić powrót dekanatów „Nowego Śląska” pod jurysdykcję biskupów krakowskich. Tereny te bowiem w dalszej kolejności losów pozostały przy diecezji kieleckiej. Zgodnie z postulatami rządu Księstwa abp gnieźnieński Ign. Raczyński wystąpił do ordynariusza wrocławskiego o wyłączenie z diecezji wrocławskiej dekanatów: Częstochowy, Pilicy i Siewierza, a nadto Kępna i Ostrzeszowa. 9 IV 1809 r. bp wrocławski Józef Chrystian ks. Hohenlohe oświadczył gotowość odstąpienia Częstochowy, Pilicy i Siewierza, ale zaprotestował przeciwko oddaniu Kępna i Ostrzeszowa. Ze względu jednak na trudności skomunikowania się ze Stolicą Apostolską (pap. Pius VII był podówczas w więzieniu francuskim) sprawa przynależności kościelnej m. in. 3 dekanatów nie została na razie rozstrzygnięta¹. Dopiero 29 IV 1811 r. ordynariusz wrocławski zgodził się ostatecznie oddać jurysdykcję kościelną ordynariuszowi krakowskiemu nad dekanatami „Nowego Śląska” z tym jednakże warunkiem, że ordynariusz krakowski powierzy podobną jurysdykcję biskupowi wrocławskiemu na dekanaty Pszczyzna i Bytom, będące w granicach Prus². Po odpowiedniej konsultacji z rządem Księstwa i po otrzymaniu specjalnego

¹ J. Jungnitz, *op. cit.*, s. 11 n.; J. Knossalla, *op. cit.*, s. 305; Kumor, *dz. cyt.*, s. 292.

² AKMK Prothocollon consistorii Cracoviensis an. 1811, nr 143 Cels. princeps episcopus Wratislaviensis libenter promittit tribuendam administrationem illustrissimo ordinario loci Cracoviensi jurisdictionis spiritualis super decanatus Severiensem, Pilicensem et Częstochoviensem, si ipsi similis administratio tribuatur super decanatus Bythomiensem et Plessensem.

pisma z Ministerstwa Wyznań³, bp krakowski A. Gawroński delegował w dniu 22 X 1811 r. jurysdykcję kościelną na dekanaty Pszczyna i Bytom ordynariuszowi wrocławskiemu, a ten pod tą samą datą oddał w administrację kościelną Krakowa dekanaty Częstochowa, Pilica i Siewierz⁴. Jednakże dopiero z dniem 8 II 1812 r. oficjal krakowski Franciszek Zglenicki ogłosił przejęcie jurysdykcji kościelnej przez ordynariusza krakowskiego na omawianych terenach⁵.

Podobne „targi” terytorialne miały miejsce prawie na każdym pograniczu z „zagranicznymi” diecezjami, lub też z tym biskupem, którego stolica znajdowała się na terenie Księstwa, a część diecezji poza jego granicami⁶.

Daleko większe zamieszanie w stosunkach administracji kościelnej nastąpiło z chwilą ukonstytuowania Królestwa Polskiego. W granicach jego pod względem kościelnym znalazły się w całości tylko diecezja warszawska, kielecka i lubelska, podczas gdy część diecezji płockiej (dekanat górzeński) i wigierski (okręg białostocki), oraz prawie $\frac{3}{4}$ diecezji wrocławskiej (archidiaconat pomorski i kruszwicki), krakowskiej (okręgi polityczne Myślenice, Sącz, Bochnia) znalazły się poza granicami Królestwa. Nadto w jego granicach pozostało 458 parafii, przynależnych do archidiecezji gnieźnieńskiej⁷ i 36 do diecezji przemyskiej⁸. Tuż po ogłoszeniu utworzenia Królestwa Polskiego car Aleksander I oświadczył ustnie abpowi gnieźnieńskiemu Raczyńskiemu, że „jako poddany pruski nie będzie mógł ze względów politycznych pełnić jurysdykcji kościelnej tak w części archidiecezji gnieźnieńskiej, będącej w granicach Królestwa, jak i w diecezji warszawskiej,

³ Tamże, nr 308 Minister religionis communicat decretum regium, quo conceditur episcopo Cracoviensi super 2 decanatibus Bythomiensem et Plesnensem in Silesia Wratislaviensi episcopo jurisdictionem cedi, hac cura obligatione, ut Wratislaviensis episcopus reciproca super ecclesiis territorii Severiensis, Częstochoviensis et Pilecensis similem jurisdictionem cedat.

⁴ AKapMK Acta actorum (1803—1815), s. 345; por. Jungnitz, *op. cit.*, s. 11; Knossalla, *op. cit.*, s. 305.

⁵ AKapMK Acta actorum, s. 347 — Rev. officialis Zglenicki retulit, quod duo decanatus Bytomiensis nempe et Pszczynensis in Silesia ad ditone Borussiae situati, jurisdictioni episcopali Cracoviensi adusque subiecti per delegationem ab officio ordinariatus Cracoviensis expeditam, jurisdictioni episcopali Wratislaviensi subiecti extiterunt.

⁶ Por. Kumor, *Dzieje*, s. 66 n. (dla diecezji krakowskiej).

⁷ Nieco inaczej informuje abp Raczyński w liście do pap. Piusa VII z dnia 23 I 1816, według którego po ustanowieniu Królestwa Polskiego archidiecezja gnieźnieńska została podzielona kordonem granicznym na dwie części, „quarum una ubi ecclesia metropolitana Gnesnensis sita est cum 222 ecclesiis parochialibus ..., archicollegiata Lancioniensis cum septem aliis collegiatis et 398 ecclesiis parochialibus Regno Poloniae contineri; zob. AAPozn. nr OA 2087 Acta correspondentiae, k. 227. Dane przytoczono za J. Korytkowski: *op. cit.*, t. 1, s. 39.

⁸ ADL nr 171 Prothocollon, s. 1063—1069.

gdzie abp był administratorem apostolskim”⁹. Wobec tego jeszcze 25 XI 1815 r. arcybiskup zlecił administrację „spornych” terenów ks. Andrzejowi Wołowiczowi, archidiaconowi warszawskiemu¹⁰. Nic dziwnego, że tak oplakana sytuacja organizacji kościelnej domagała się jako rzecz nie cierpiąca zwłoki jak najszybszego załatwienia. Całość tych zagadnień wraz z nowourządzoną administracją polityczną Królestwa stanowi jedną grupę przyczyn politycznych, w rezultacie których diecezja kielecka została zniesiona.

Ale istniało jeszcze jedno źródło przyczyn kasaty diecezji, a tym była kapituła katedralna i konsystorz krakowski. Jeszcze przed erekcją diecezji kieleckiej kapituła krakowska protestowała przeciwko podziałowi diecezji, a kiedy 6 X 1810 r. stało się rzeczą jasną, że „galicyjska” część diecezji krakowskiej znów od niej odpadnie¹¹, kapituła postanowiła dążyć wszystkimi środkami do tego, by kadłubową diecezję krakowską, obejmującą faktycznie tylko nieznaczne tereny w Królestwie Polskim (dawne okręgi krakowski i słomnicki), powiększy nawet za cenę całkowitej likwidacji diecezji kieleckiej. D. 18 XII 1813 r. na kapitule generalnej w Krakowie administrator diecezji ks. Michał Soltyk złożył administrację diecezji w ręce kapituły w tym celu, aby ta dokonała wyboru nowego administratora diecezji w osobie ordynariusza kieleckiego, bpa Wojciecha Górskiego, aby w ten sposób w jednej ręce zalić z powrotem rozdzieloną w r. 1807 diecezję¹². Taki plan działania miał prawdopodobnie wyjść ze strony rządu Księstwa¹³. Prawdopodobniejszą jest rzeczą, że sprawa przedstawiała się odwrotnie. Zgodnie z tym planem 18 XII 1813 r. wybrała kapituła krakowska na administratora diecezji biskupa Górskiego, który 3 I 1814 r. wybór przyjął i niebawem zwrócił się bez wiedzy kapituły o potwierdzenie „administracji” w Krakowie ze

⁹ AAGniez, nr D. 9. Acta postcurialia ... Ign. Raczyński ... an. 1816—1818, s. 8—9 — ast ad personale insinuationem Augustissimi Imperatoris ex ejusque ore didici, me amplius non posse propter politicas rationes in Regno Poloniae, tamquam vassalum regis Borussiae, jurisdictionem archiepiscopalem et administratoris dioecesis Varsaviensis exercere.

¹⁰ Tamże, s. 764—766, i 766—767.

¹¹ AKapMK Acta actorum, vol. 27, s. 307. Na sesji kapituły 6 X 1810 wikariusz generalny diecezji krakowskiej, ks. Fr. Zglenicki oświadczył, quod in sequelam requisitionis Exc. caes. gubernii Leopoliensis pars dioecesis Cracoviensis transvistulana in ditone austriaca existens, jurisdictioni archiepiscopi Leopoliensis per delegationem ab jurisdictione episcopali Cracoviensi addita extitit; por. Kumor, *dz. cyt.*, s. 66 n.

¹² Tamże, s. 408 n. — nihilominus, cum a regimine praesenti sibi insinuatam sit dioecesim Kielcensem, quae stante antecto regimine Austriaco a dioecesi Cracoviensi dismembrata extitit, nunc episcopatu Cracoviensi ex rationibus statutis adjungi debere, provideque consultationi illustrissimorum dominorum subiecit, an non satis foret, si episcopus Kielcensis in administratorem hujus vacantis sedis a capitulo assumeretur.

¹³ Jw.

strony Stolicy Apostolskiej¹⁴. Na skutek tych kroków nuncjusz wiedeński Jan Beargi jako delegat apostolski dekretem *Authoritate apostolica* z 12 IV 1814 r. zatwierdził wybór Górskiego na administratora diecezji krakowskiej, co następnie potwierdził pap. Pius VII przez brewe *In summo apostolatus apice* z dnia 20 III 1815 r., mianując równocześnie Górskiego administratorem apostolskim tejże diecezji¹⁵.

Tak zawiła i kręta polityka kapituły krakowskiej nie przyniosła początkowo rezultatów, Bp W. Górski nadal mieszkał w Kielcach i rządził diecezją krakowską przez swego wikariusza generalnego. Wobec tego 11 V 1815 r. kapituła wysłała do Kielc na adres Górskiego długą epistolę, w której wyrzucała mu, że rezyduje w Kielcach, a nie w Krakowie, i że bez jej wiedzy i zgody odnosił się do nuncjusza wiedeńskiego i do Rzymu. „Czyn takowy — pisała kapituła — jako sprzeciwiający się prawom kapituły naszej, na ustawie św. Soboru Trydenckiego ugruntowanym, wcale stał się dla nas nowym i niespodziewanym”¹⁶. „Administracja” Górskiego w Krakowie skończyła się niebawem; 30 IV 1815 r. bowiem car Aleksander I zamianował biskupem krakowskim ks. Pawła Jana Woronicza¹⁷. Wówczas to bp Górski sam zrezygnował z administracji krakowskiej diecezji, kapituła zaś na posiedzeniu 23 VI 1815 r. przyjęła jego rezygnację i wybrała administratorem diecezji bpa nominata P. J. Woronicza¹⁸, którego pap. Pius VII bullą *Apostolatus officium* z 31 XII 1815 r. prekonizował na biskupstwo krakowskie¹⁹.

Tymczasem traktat wiedeński zawarty 3 V 1815 r. między Austrią, Prusami i Rosją postanawiał, że „jurysdykcja biskupa krakowskiego nie będzie się rozciągać na terytorium austriackie i pruskie”²⁰, co w konsekwencji oznaczało ostateczną utratę „galicyjskiej” części diecezji i 2 dekanatów Pszczyna i Bytom na Śląsku. W związku z tym zaistniała konieczność powiększenia diecezji krakowskiej kosztem tylko sąsiedniej diecezji kieleckiej.

¹⁴ Tamże, s. 411—417 (Dokum. z 18 VII 1813), 420 nn. Dokum. z 3 I 1814; por. ks. L. Łętowski, *Katalog biskupów, pralatów i kanoników krakowskich*, Kraków 1853, t. 4 s. 74; ks. J. Korytkowski, *Pralaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od r. 1000 aż do dni dzisiejszych*, Gniezno 1883 t. 3 s. 575; ks. T. Głęboka, *Krakowski konsystorz biskupi za czasów Andrzeja Rawy Gawrońskiego*, Nasza Przeszłość, T. 4: 1948 s. 238.

¹⁵ AKapMK Acto acturum, vol. 27 489 nn. (Dokum. z 12 IV 1814), 493—495 (Dokum. z 20 III 1815).

¹⁶ Tamże, s. 495—499.

¹⁷ AAGulez, nr D. 8. Acta postcurialia Ign. Raczyński 1811—15, s. 643 n.

¹⁸ Zob. przyp. 16.

¹⁹ AKapMK Prothocollon acturum capituli cath. Cracoviensis 1815—1824, s. 45—49.

²⁰ A. Theiner, *Die neuesten Zustände der kath. Kirche beider Ritus in Polen und Russland seit Katharina II bis auf unsere Tage*, Augsburg 1841 Bd 2 nr 68 s. 212.

W ten sposób okoliczności polityczne sprzyjały realizacji pomysłu kapituły krakowskiej.

Równocześnie rząd Królestwa w memoriale z dnia 22 XII 1816 r., skierowanym do Stolicy Apostolskiej w sprawie reorganizacji hierarchii kościelnej w Polsce, wysunął projekt, aby nowe granice diecezji zostały dostosowane do politycznego podziału kraju na województwa²¹. Nie była to myśl oryginalna rządu; jeszcze bowiem w r. 1810 biskupi Księstwa w memoriale skierowanym na ręce ks. Fryderyka pisali, że „ani nawet powątpiewać możemy, iżby urządzenie duchowieństwa nie miało odpowiadać we wszystkim urządzeniu politycznemu całego kraju ... zdaje się być rzeczą bardzo dla samego rządu dogodną, żeby postanowione zostały dwie metropolie, z których każda miałaby swego arcybiskupa i czterech biskupów, zachowując przy arcybiskupie gnieźnieńskim duchowną prymasów prerogatywę, żeby diecezje odpowiadały podziałowi departamentów, a dekanaty powiatom”²². Obydwa te projekty tak rządowy, jak i kościelny miały swe bezpośrednie źródło w kościelnych stosunkach napoleońskiej Francji. W związku bowiem z porządkowaniem we Francji spraw kościelnych po konkordacie z 15 VII 1801 r.²³ i wprowadzaniem w życie bulli cyrkumskrypcyjnej pap. Piusa VII *Qui Christi Domini* z 1801 r., legat apostolski a latere abp Jan Chrzyciel kard. Caprara w dekrecie *Cum Sanctissimus Dominus* z 29 XI 1801 r. dostosował granice nowoerygowanych diecezji do politycznej administracji kraju²⁴. Dotychczas przy tego rodzaju dokumentach kuria rzymska podawała listę parafii przydzielonych do nowej diecezji. Ponieważ na terenie Francji wszystkie parafie zostały faktycznie zniesione, a erygować je mieli dopiero nowi ordynariusze, dlatego kard. Caprara mógł się oprzeć jedynie na politycznych granicach administracji państwowej.

Przy nowym podziale administracyjnym kraju przewidziano m. in. utworzenie województwa krakowskiego i sandomierskiego. Zgodnie tedy z przyjętą zasadą kasata diecezji kieleckiej, a erekcja nowej sandomierskiej była do przewidzenia. Realizację tych planów ułatwiła śmierć biskupa kieleckiego Górskiego (1 II 1818). Wprawdzie kapituła kielecka wybrała 3 II 1818 r. ks. Aleksandra

²¹ M. Lorel, *Watykan a Polska (1815—1832)*, Biblioteka Warszawska, T. 2: 1913 s. 217.

²² Bibl. Czart. Kraków, Rkps nr 3925 (bez paginacji).

²³ BRC t. 10 (1845), s. 175—177 (s. 176 § 2).

²⁴ Tamże, s. 256 — Ratio autem, quam in circuito, novisque dioecesium finibus decernendis sequimur, haec est. Quoniam scilicet singularum dioecesium novae circumscriptionis territorium completi debet unam, aut plures ex provinciis, sive regionibus Gallicanis, idcirco earum provinciarum, seu regionum appellationem interea sequamur in designandis locorum spatiis intra quae cujuslibet metropolitanae et cathedralis ecclesiae eorumque antistitem jurisdictione sese continere debet.

Dobrzańskiego, prepozyta kapituły katedralnej na administratora diecezji, a 7 II t. r. wysunęła jego osobę jako kandydata na biskupstwo kieleckie²⁵, ale układy ze Stolicą Apostolską posunęły się tak szybko naprzód, że już 3 III 1816 r. papież zobowiązał się do erekcji nowej metropolii warszawskiej²⁶, a 12 III 1818 r. bullą *Militantis Ecclesiae* wyniósł Warszawę do godności metropolii²⁷. Wreszcie 30 VI 1818 r. tenże papież bullą *Ex imposita nobis* dokonał podziału diecezji w Królestwie Polskim²⁸.

Ta właśnie bulla papieska w sprawie diecezji kieleckiej postanawiała, że „po zniesieniu stolicy biskupiej w Kielcach ... przenosimy ją wraz z kapitułą do miasta Sandomierza, wynosząc tamtejszy kościół kolegiacki p. w. Narodzenia NMP do stopnia kościoła katedralnego, oraz wyznaczając tenże kościół dla kapituły byłego kieleckiego kościoła katedralnego²⁹. 2 XII 1818 r. abp warszawski Fr. Malczewski, jako delegat apostolski, w piśmie do kapituły ogłosił formalne zniesienie diecezji kieleckiej i przeniesienie jej stolicy wraz z kapitułą do Sandomierza. Dekret wykonawczy abpa Malczewskiego postanawiał, że z dniem 1 stycznia 1819 r. wierni i duchowieństwo winni udawać się w sprawach duchownych do nowego ordynariusza w Sandomierzu³⁰. Zgodnie z tym dekretem 13 dekanatów: Opoczno, Skrzyńsko, Zarzawiec, Radom, Przytyk, Solec, Kunów, Bodzentyn, Opatów, Zawichost, Koprzywnica i Polanec ze 198 parafiami, 2 kolegiatami (Opatów, Sandomierz), 4 opactwami (Sulejów, Koprzywnica, Sieciechów, Św. Krzyż) i 368 000 wiernych stały się podstawą do ukonstytuowania nowej diecezji sandomierskiej³¹.

Dnia 15 XII 1818 r. bp lubelski W. Skarszewski w liście pasterskim, skierowanym do „duchowieństwa ... i wszystkich wiernych ... części diecezji przemyskiej i kieleckiej w wojew. lubelskim zostających“ ogłosił, że „pap. Pius VII, przychylając się do prośb najjaśniejszego cesarza i króla naszego Aleksandra I ... zakreślił raczył nowe granice diecezji naszej lubelskiej w Królestwie Polskim, zwracając pasterstwu naszemu tak tę część diecezji przemyskiej, którą już tytułem administratora od roku 1811 zarzą-

daliśmy, jako też drugą część, wcieloną w r. 1807 do diecezji kieleckiej, i gdy dana w tej mierze bulla Ojca św. przez delegowanego J. W. arcybiskupa tutejszego i prymasa Królestwa Polskiego w tym czasie do skutku już przywiedziona została, czujemy obowiązkiem nasz pasterski, abymy do was, najmilsi, tę odezwę uczynili z zawiadomieniem że oddane sobie mając 37 kościołów parafialnych z diecezji przemyskiej i 44 kościołów parafialnych z diecezji kieleckiej ... przystępujemy do objęcia jurysdykcji naszej biskupiej od bliskiego, da Bóg, nowego roku, wzywając was najmilsi, żebyście w zachodzących interesach duchownych udawali się do nas, lub konsystorza jeneralnego lubelskiego³². Tym samym 3 dekanatami: chodelski, urzędowski i zaklikowski z 44 parafiami i 5 klasztorami zostały włączone do diecezji lubelskiej z dniem 1 I 1819 r.

D. 17 IV 1819 r. delegat apostolski abp Malczewski wydał dekret wykonawczy dla diecezji krakowskiej *Cum tot sumptibus*, mocą którego część terytorium diecezji kieleckiej wcielil do diecezji krakowskiej; było to w sumie 7 dekanatów: Kielce, Chęciny, Kije, Sokolina, Opatowiec, Pacanów i Kurzelów z 112 parafiami, 4 kolegiatami (Kielce, Wiślica, Skalbierz, Kurzelów)³³.

Objęcie jurysdykcji kościelnej przez nowego ordynariusza sandomierskiego bpa Hołowczyca i przez bpa lubelskiego W. Skarszewskiego z dniem 1 I 1819 r. każe się domyślać, że do dnia 31 XII 1818 r. fungował jeszcze konsystorz biskupi w Kielcach. Z dniem 1 I 1819 r. administracja kościelna zniesionej diecezji przestała działać.

Kościółowi katedralnemu w Kielcach przywrócono godność kolegiaty, a 6 XII 1820 r. bp krakowski J. P. Woronicz zreorganizował kapitułę kolegiacką, ustanawiając w niej 3 prelatów (dziekan, scholastyk, arcydiakon) i 5 kanonii gremialnych³⁴. Dla terenów dawnej diecezji kieleckiej bp Woronicz powołał do życia oficjalat okręgowy w Kielcach przed 29 I 1819 r.³⁵ Urząd ten powierzył biskup ks. J. G. Wysockiemu, dziekanowi kolegiaty kieleckiej³⁶.

Nowouformowana diecezja krakowska w r. 1819 liczyła w Rzezypospolitej Krakowskiej 4 dekanaty, 46 parafii, 16 klasztorów męskich, 11 żeńskich, 2 kolegiaty (WW. Świętych, św. Anny — Kraków). W Królestwie Polskim obejmowała: 18 dekanatów, 239 parafii, 5 kolegiat (w tym cztery zniesione: Wiślica, Pilica, Skalbierz, Kurzelów), 3 opactwa (Mogila, Andrzejów, Hebdów;

²⁵ ADKiel. Acta actorum capituli cathedralis Kielcensis, s. 344 n.; por. L. Lętowski, *Wspomnienia*, s. 123.

²⁶ Korytkowski, *Arcybiskupi*, t. 5 s. 277 przyp. 1.

²⁷ BRC t. 14 (1849), s. 273 n.; *Papieżstwo wobec sprawy polskiej w latach 1772—1864. Wybór źródeł*, oprac. O. Beiersdorf, Wrocław 1960 s. 268—269.

²⁸ BRC t. 15 (1853), s. 61—68; *Papieżstwo*, s. 271—283.

²⁹ BRC t. 15, s. 61; *Papieżstwo*, s. 272 n.

³⁰ Ks. J. Gajkowski, *Sandomierska diecezja*, [w:] *Encyklopedia kościelna Nowodworskiego*, t. 24 (1900), s. 347; por. ks. J. Wiśniewski, *Katalog prelatów i kanoników sandomierskich od 1186 do 1926*, Radom 1928 s. 53 (informacja o ingresie pierwszego ordynariusza sandomierskiego).

³¹ *Papieżstwo*, s. 274 nn.; BRC t. 14, s. 63—64; ks. J. Sierakowski, *Kielecka diecezja*, [w:] *Encyklopedia kościelna Nowodworskiego*, t. 10 (1877), s. 327; *Rocznik diecezji sandomierskiej 1960*, Sandomierz 1960 s. 8.

³² ADL A nr 171 Prothocolon, s. 1874 n.

³³ AKapMK Prothocolon actorum 1815—1824, s. 357—362.

³⁴ ADKiel. Acta actorum, s. 347; por. *Elenchus cleri dioec. Cracoviensis 1823*, Kraków [b. r. w.] s. 81 n.

³⁵ AKMK nr 125 Acta et documenta Woroniciana an. 1819, nr 111.

³⁶ *Elenchus dioec. Cracov. 1823*, s. 82.

dwa ostatnie zniesione), 2 opactwa żeńskie (Imbramowice, Pińczów; ostatnie zniesione), 15 klasztorów męskich, 3 żeńskie, łącznie 516 kapłanów pracujących w duszpasterstwie i 464 485 wiernych²⁷.

4. WIKARIAT APOSTOLSKI W KIELCACH (1834—1836)

W r. 1830 objął rządy w diecezji krakowskiej bp Karol Wincenty Sariusz Skórkowski i w tym roku 29 listopada nastąpił wybuch powstania listopadowego. Od pierwszej chwili ordynariusz krakowski „do sprawy powstania przyłgnął najgoręcej, najszczerzej i dla siebie najfatalniej”²⁸. Po otrzymaniu wiadomości o detronizacji cara jako króla polskiego (25 I 1831) i wezwania rządu powstańczego do złożenia przysięgi na wierność ojczyźnie Skórkowski pisał:

Nieodrodny z daru Opatrzności i od przodków moich Polak, pamiętny nie rozwiązanej dotąd uroczystej całego narodu na Konstytucję 3 maja przysięgi i przeniknięty całą wzruszonością powołania mego biskup nie waham się ani na chwilę tak słodkiej sercu memu dopełnić powinności, a to tym chętniej, im mocniejsze mam przekonanie, że z odrodzeniem się ukochanej Ojczyzny po tylu dotkliwych ciosach, jakimi podobalo się Bogu zasmucić nas, zakwitnie znowu na tej ziemi owa staropolska miłość Boga i bliźnich ... Przysięgam przeto wierność Ojczyźnie i narodowi w sejmie reprezentowanemu. Przysięgam nie uznawać innych władz, jak tylko te, które sejm ustanowił lub jeszcze ustanowi. Przysięgam popierać wszelkimi siłami sprawę powstania narodowego ku ustaleniu bytu wolności i niepodległości kraju polskiego. Tak mi Boże dopomóż i niewinna Zbawiciela mego męka²⁹.

W ślad za przysięgą poszły dalsze listy pasterskie, popierające powstanie, a zwłaszcza list z 10 IV 1831 r. — „jedna z najgorętszych jego odezw do duchowieństwa i wiernych”³⁰.

Nie dziwnego, że w ramach represji po powstaniu listopadowym car Mikołaj I usunął sam na własną rękę bpa Skórkowskiego od rządów diecezją krakowską, położoną w Królestwie Polskim, a „administrację wakującą wskutek tego diecezji krakowskiej poruczył ks. Adamowi Paszkowiczowi ... w znaczeniu administratora i z prawami do tego przywiązanymi”³¹. D. 21 IX 1833 r. Komisja rządowa

²⁷ AKapMK Prothocollon 1815—1824 s. 296—298. Kapituła krakowska na żądanie cara Aleksandra I (8 III 1819) podaje (20 VIII 1819) stan diecezji krakowskiej; por. *Elenchus cleri dioec. Cracoviensis 1823* s. 53—118.

²⁸ Ks. M. Żywczyński, *Geneza i następstwa encykliki Cum primum* z 9 VI 1832 r., Warszawa 1935 s. 133; por. ks. L. Łętowski, *Katalog biskupów*, t. 2 s. 271—274.

²⁹ *Papiestwo wobec sprawy polskiej*, s. 323 n.

³⁰ Żywczyński, *dz. cyt.*, s. 135.

³¹ ADKiel. Akta konsystorskie administratorów diecezji kieleckiej, nr 2 (Dokum. papierowy); por. Żywczyński, *dz. cyt.*, s. 218; A. Boudou, *Le Saint Siège et la Russie*, Paris 1922 t. 1 s. 204 n.; E. Winter, *Russland und Papsttum*, Berlin 1961 T. 2 s. 230; ks. L. Łętowski, *Katalog*, t. 3 s. 442 n.

spraw wewnętrznych i duchownych i oświecenia publicznego powiadomiła o dekreście tak biskupa Skórkowskiego, jak i ks. Wysockiego, oficjała okręgowego w Kielcach³². Ponieważ ks. Adam Paszkowicz jako „administrator” diecezji krakowskiej w Królestwie z rezydencją w Kielcach nie posiadał jurysdykcji kościelnej, dlatego 1 X t. r. zwrócił się listownie do bpa Skórkowskiego z prośbą o jurysdykcję w diecezji, ale ten odpowiedział, że „poddaje się rozkazowi cesarskiemu w sprawie zatrzymania dochodów biskupich, ale oświadczył zarazem, że jurysdykcji duchownej jedynie Stolica Apostolska może go pozbawić”³³. Mimo braku jurysdykcji kościelnej ks. A. Paszkowicz przybył pod naciskiem władz carskich do Kielc 26 października i tutaj jeszcze 11 XII 1833 r. spotkało go wezwanie bpa Skórkowskiego do opuszczenia Kielc. Wobec nieugiętego stanowiska biskupa krakowskiego nuncjusz wiedeński, Piotr Ostini, oświadczył mu 7 III 1834 r., że „wołą Ojca św. jest, aby Wasza Ekscelencja władzy tej Paszkowiczowi udzielił”³⁴. Ponieważ biskup Skórkowski nadal odmawiał udzielenia jurysdykcji kościelnej ks. Paszkowiczowi, dlatego nuncjusz wiedeński na mocy specjalnych upoważnień kurii rzymskiej dekretem *Cum Sua Majestas Augustissimus* z dnia 29 IV 1834 r. zamianował ks. A. Paszkowicza „tylko na sposób prowizoryczny administratorem prawowitym tej części diecezji krakowskiej, która znajduje się w granicach Królestwa Polskiego za zgodą ordynariusza krakowskiego”³⁵. Wprawdzie nuncjusz zastrzegł się w tymże dekreście, że fakt ten nie może w żadnym wypadku stanowić precedensu na przyszłość do podziału diecezji, ale przyszłość właśnie wykazała zupełnie coś innego.

D. 13 V 1834 ks. Adam Tomasz Lauda Paszkowicz zawiadomił wiernych o objęciu rządów kościelnych w Kielcach.

Kiedy w roku następnym bp Skórkowski, udając się na wygnanie do Opawy na Śląsku, zamianował 27 VI 1835 r. ks. Franciszka Zglenickiego administratorem diecezji krakowskiej na terenie Rzeszy polskiej Krakowskiej³⁶, podział diecezji stał się faktem dokonanym.

Z chwilą „usamodzielnienia się” diecezji krakowskiej w Królestwie jej organizacja terytorialna przedstawiała się następująco: na jej czele stał administrator apostolski ks. A. Paszkowicz z siedzibą w Kielcach, przy czym dawny oficjałat okręgowy stał się

³² Tamże.

³³ Żywczyński, *dz. cyt.*, s. 218.

³⁴ Tamże, s. 222 nn.; por. Łętowski, *Wspomnienia pamiątnikarskie*, wyd. 2. oprac. H. Barycz, Wrocław 1956 s. 158.

³⁵ ADKiel. Akta konsystorskie admin. diec. kieleckiej, nr 2 (Kopia papierowa) — *Te in provisorio tantummodo praedictae Cracoviensis dioecesis partis administratorem legitime instituere ... consentiente etiam praelaudato episcopo Cracoviensi*; por. AKapMK Prothocollon actorum capit. cath. Cracoviensis 1830—1836, s. 248 n., 259; Łętowski, *Katalog*, t. 2 s. 271.

³⁶ AKapMK Prothocollon 1830—1836, s. 339 n.

teraz generalnym dla nowego rządcy. W Kielcach też fungowało nadal seminarium duchowne i istniała kolegiata NMP z 3 pralaturami i 5 kanoniami gremialnymi. Cały teren administracji znajdował się na terenie województwa krakowskiego w Królestwie i obejmował 4 powiaty: kielecki, olkuski, miechowski i stopnicki.

Pod względem administracji kościelnej diecezja dzieliła się na:

I. Powiat kielecki

1. Dekanat kielecki: 1 kolegiata, 15 parafii, 2 klasztory męskie (Chęciny, Karczówka) 1 żeński (Chęciny).
2. Dekanat jędrzejowski: 12 parafii, 1 opactwo (suprymowane).
3. Dekanat dzierzgowski: 11 parafii.
4. Dekanat kurzelowski: 10 parafii.

II. Powiat olkuski

5. Dekanat olkuski: 12 parafii.
6. Dekanat lelowski: 11 parafii, 1 klasztor męski (Leśniów).
7. Dekanat pilecki: 13 parafii, 1 klasztor męski (Pileca).
8. Dekanat skałki: 15 parafii, 1 opactwo żeń. (Imbramowice).
9. Dekanat siewierski: 18 parafii.

III. Powiat miechowski

10. Dekanat miechowski: 12 parafii, 1 klasztor męski (Miechów).
11. Dekanat opatowiecki: 13 parafii.
12. Dekanat proszowicki: 12 parafii.
13. Dekanat skalbmierski: 13 parafii.
14. Dekanat wawrzeńczycki: 11 parafii (1 klasztor zniesiony — Hebdów).
15. Dekanat książki: 11 parafii, 1 klasztor męski (Książ Wielki).

IV. Powiat stopnicki

16. Dekanat stopnicki: 14 parafii, 1 klasztor męski (Stopnica).
17. Dekanat sztydlowski: 16 parafii, 1 klasztor suprymowany (Szaniec), 1 klasztor męski (Pińczów), 1 klasztor żeński (Pińczów).
18. Dekanat wiślicki: 15 parafii (1 kolegiata zniesiona — Wiślica), 1 klasztor męski (Nowe Miasto Korczyn).

Łącznie „administracja” krakowska w Królestwie obejmowała 18 dekanatów, 1 kolegiatę (Kielce), 226 parafii, 6 filii, 8 klasztorów męskich, 2 żeńskie¹⁰. Taki sam podział terytorialny tej części diecezji był już w r. 1822¹¹. Było tylko więcej kolegiat i klasztorów, ale te zostały w większej części zniesione przez abpa Fr. Malczewskiego tytułem uposażenia nowokreowanych diecezji w r. 1818¹².

¹⁰ *Elenchus universi cleri dioec. Cracoviensis 1833*, [w:] *Directorium ... officii divini ... dioec. Cracoviensis p. a. D. 1833*, Kraków 1833 s. 100—125.

¹¹ *Elenchus 1822* s. 90—118.

¹² ADWłoc. (Archiwum Diecezjalne we Włocławku), fasc. „Luźne akta” Dekret wykonawczy dla bulii (*Ex imposita*). Na podstawie dekretu kasacyjnego abpa Malczewskiego zniesiono wówczas następujące klasztory i opactwa: Św.

Można tu już zaznaczyć, że właśnie w tych granicach zostanie reaktywowana diecezja kielecka w r. 1882.

Tymczasem 5 X 1834 r. zmarł ks. A. Paszkowicz w Kielcach, a na skutek tego powstało znów pytanie, kto będzie rządził diecezją w Królestwie, bo chociaż biskup Skórkowski nie opuścił jeszcze wówczas Krakowa, to spełnianie przezeń jurysdykcji kościelnej w Królestwie było nie możliwe. Wobec dalszego nacisku Rosji administratorem diecezji w Królestwie został wybrany przez kapitułę kolegiacką dziekan kapituły, ks. Gabriel Wysocki, a ten jako dawny oficjał okręgowy kielecki posiadał jurysdykcję kościelną od biskupa Skórkowskiego. Odkąd biskup Skórkowski zamieszkał na wygnaniu w Opawie (22 VII 1835 r.), rozdwojenie diecezji zbliżało się ku końcowi. D. 24 XI 1835 r. Rada administracyjna Królestwa postanowiła, że „rozdwojone dotąd części diecezji krakowskiej mają być połączone w jedną całość” i powierzyła zarząd całej diecezji biskupowi sufraganiowi krakowskiemu i administratorowi diecezji w Rzeczypospolitej Krakowskiej, ks. Franciszkowi Zgleńickiemu¹³. Jedność diecezji utrzymywała się również za rządów jego następcy, biskupa sufragana krakowskiego, Ludwika Łętowskiego¹⁴. D. 3 II 1841 r. nuncjusz wiedeński, abp Ludwik Altieri dekretem *Ex peculiari et expressa* zamianował bpa Łętowskiego wikariuszem apostolskim *ad nutum Sanctae Sedis* na część diecezji położoną w Królestwie, i jeszcze raz zastrzegł się, że tego rodzaju administracja tej części diecezji krakowskiej nie będzie w żadnym wypadku szkodziła w przyszłości jednności i całości diecezji¹⁵. Jurysdykcję na terenie Rzeczypospolitej posiadał Łętowski jako wikariusz kapitulny. Taką formę rządów nad całą diecezją zatwierdził car Mikołaj I ukazem z dnia 22 III 1842 r. i polecił równocześnie, aby biskup Łętowski ogłosił, że „diecezja ma odtąd

Krzyż, Sieciechów, Jędrzejów, Łąd, Koprzywnica, Wąchock, Sulejów, Hebdów, Witów, Miechów, Lubraniec, Mstów, Czerwińsk, św. Jerzy — Warszawa, Gidle, Szaniec, Rytwiany, Biesiszewo, Warszawa (paulini), Pińczów, Oporów, Brdów, Leńczycze, Wielgomłyn (klasztory męskie); Busko, Stramowice, Plock, Sandomierz, Sierpc (klasztory żeńskie), oraz kolegiaty: Skalbmierz, Wiślica, Kurzelów, Pileca, Wieluń, Chocz, Uniejów, Sieradz, Łask, Wolborz, Łęczycza, Plock, Krasnystaw, Lublin wraz z kolegiatami mansjonarzy i psalterystów.

¹³ ADKiel. Akta konsystorskie, nr 2 (Dokum. org. papier.).

¹⁴ Łętowski, *Wspomnienia*, 187—190; tenże, *Katalog*, t. 2 s. 294—295; Zywczyński, *Początki rządów ks. L. Łętowskiego w diecezji krakowskiej*. Przegląd historyczny, T. 34: 1937 s. 135 nn.

¹⁵ AKapMK Acta axtorum, vol. 27a (1836—1841), s. 172—176 — *Tibi necessarias omnes et opportunas ordinariae jurisdictionis conferimus facultates, quibus instructus legitime possis ac valeas Cracoviensis dioeceseos partem in Poloniae Regno sitam eum nomine et titulo vicarii apostolici ad nutum Sanctae Sedis administrare, quin tamen per huiusmodi supradicta Cracoviensis Dioeceseos partis administrationem detrimentum aliquod passura sit universae ipsius dioecesis Cracoviensis unitas et integritas, quae semper et in posterum in contrarium nullatenus obstante pontificia distincta pro interim ejusdem administrationis concessione ... firmissime retinenda.*

nosić nazwę kielecko-krakowskiej¹⁵; życzeniu stało się zadość przez okólnik Łętowskiego z dnia 11 IV 1842 r.¹⁶

W latach 1847/48 bp Łętowski popadł w konflikt z władzami politycznymi Królestwa na tle odmowy odprawienia w podległej mu diecezji nabożeństwa żałobnego w kościołach katolickich za członków rodziny carskiej wyznania prawosławnego. Wówczas to zrezygnował 2 IV 1848 r. z rządów w diecezji w Królestwie Polskim i delegował jurysdykcję na ten teren ks. Maciejowi Majerczakowi, oficjałowi kieleckiemu¹⁷. Zgodnie też z tym postanowieniem Komisja rządowa spraw wewnętrznych i duchownych w piśmie do ks. M. Majerczaka z dnia 24 V 1848 r. zatwierdziła go na urzędzie administratora diecezji w Królestwie bez odnoszenia się do biskupa Łętowskiego¹⁸. 21 IV 1849 r. nuncjusz wiedeński, jako delegat apostolski, zamianował ks. M. Majerczaka „wikariuszem apostolskim części diecezji krakowskiej w Królestwie Polskim”¹⁹, co następnie potwierdził jeszcze raz pap. Pius IX bullą *Apostolatus officium* z 27 IX 1862 r. wynosząc ks. M. Majerczaka do godności biskupa *in partibus infidelium*²⁰. Z chwilą objęcia rządów przez ks. Majerczaka podział diecezji stał się faktem dokonany na zawsze.

Po rezygnacji bpa Łętowskiego z rządów diecezji w Rzeczypospolitej kapituła wybrała 5 II 1851 r. na administratora diecezji ks. Gładyszewicza, co 14 II t. r. zatwierdził nuncjusz wiedeński²¹. Odtąd też aż do czasu nowej cyrkumskrypcji diecezji krakowskiej (1880) i wznowienia diecezji kieleckiej (1882), w Krakowie (od 1862) i w Kielcach rządzą niezależnie od siebie wikariusze apostolscy.

Po wcieleniu ostatecznym Rzeczypospolitej Krakowskiej wraz z Krakowem do cesarstwa austriackiego (16 XI 1846) znikła też nadzieja na powtórne zjednoczenie diecezji. Ale dopiero ukazem z dnia 26 XII 1861 r. rząd carski ogłosił, że część diecezji krakowskiej, leżąca w Królestwie Polskim uznaje za samodzielną diecezję²². Wprawdzie pap. Pius IX w bulli *Apostolatus officium* z 23 II 1872 r. zaadresowanej na ręce ks. Tomasza Kulińskiego, nazwał go „administratorem i wikariuszem apostolskim”, nie mniej

po raz pierwszy dokument papieski nazwał diecezję krakowską w Królestwie „kielecko-krakowską”²³.

Odnosnie administracji terenowej z tego okresu należy zanotować reorganizację sieci dekanalnej na terenie diecezji w Królestwie. W ramach represji po powstaniu styczniowym rząd carski przedsięwziął reorganizację administracji kraju, a w ślad za tym ukazem z dnia 26 XII 1865 r. dostosował administrację kościelną do podziału politycznego kraju, postanawiając, że odtąd granice powiatu będą się pokrywać z granicami dekanatu. Dziekan miał obowiązek mieszkać w mieście powiatowym. Podczas gdy dotąd dekanat obejmował około 10 parafii, to w nowej reorganizacji liczba ich sięgała niejednokrotnie 40. Przy tej okazji zniesiono też urząd wicedziekana²⁴.

Diecezja „kielecko-krakowska”, która w r. 1863 liczyła 18 dekanatów, obejmowała odtąd tylko 8 dekanatów: 1. kielecki — 7 parafii; 2. włoszczowski — 26 parafii; 3. jędrzejowski — 28 parafii; 4. stopnicki — 32 parafie; 5. pińczowski — 39 parafii; 6. miechowski — 40 parafii; 7. olkuski — 34 parafie; 8. będziński — 23 parafie²⁵. Tym samym zostały zniesione dekanaty: dzierzgowski, kuzelowski, lelowski, pilecki, skałeczki, siewierski, opatowiecki, przyszowski, skalbmierski, wawrzeńczycki, ksiąski, szydlowski i wiślicki, podczas gdy dwa nowe dekanaty zostały teraz erygowane: włoszczowski i będziński. W tym samym okresie (1822—1865) źródła nie przekazują wiadomości o erekcji jakiegokolwiek parafii.

W przededniu powstania styczniowego diecezja w Królestwie obejmowała: 18 dekanatów, 228 parafii, 1 kolegiatę (Kielce), 10 filii, 17 kaplic publicznych, 1 seminarium duchowne (Kielce), 10 klasztorów męskich, 3 żeńskie, 2 domy zakonnych SS. Szarytek, 296 kapłanów diecezjalnych, 51 studentów teologii, 52 kapłanów zakonnych, 7 seminarzystów zakonnych i 430 028 wiernych²⁶. Po represjach w ramach zgniecionego powstania styczniowego i przed reerekcją diecezji w r. 1878 stan diecezji przedstawiał się następująco: 8 dekanatów, 229 parafii, 17 filii, 5 kościołów poklasztornych, 118 kaplic publicznych, 1 seminarium duchowne, 1 kolegiata (Kielce), 3 klasztory męskie, 2 klasztory żeńskie, 3 domy zakonnych SS. Szarytek, 318 kapłanów diecezjalnych, 48 zakonnych, 51 studentów teologii i 564 968 wiernych²⁷.

¹⁵ ADKiel. Akta konsytorialne, nr 2 (Oryg. papier.).

¹⁷ AKapMK Acta actorum, vol. 28a (1842—1850), k. 228'—229; por. Łętowski. *Wspomnienia*, s. XXIX, 242 n.

¹⁸ ADKiel. Akta konsytorialne, nr 2 (Dokum. oryg. papier.).

¹⁹ Tamże (Dokum. oryg. papier.).

²⁰ Tamże, Pergaminy nr 48 (Dokum. papier. — kopia).

²¹ AKapMK Acta actorum capit. cath. Cracov. 1850—1862, s. 20—22, 24—25; por. Łętowski. *Wspomnienia*, s. 276; tenże, *Katalog*, t. 3, s. 256.

²² Zdąnowski. *Zarys dziejów diecezji kieleckiej*, [w:] Synodus dioecesis Kielecensis, Kielce 1927 s. 8.

²³ ADKiel. Pergaminy, nr 50 (Kopia perg.) — ac partis dioeceseos Kielceno-Cracoviensis in Regno Poloniae administrator et vicarius apostolicus.

²⁴ Ks. Z. Chodyński. *Dziekan w Polsce* [w:] Encyklopedia kościelna Nowodworskiego, t. 4 (1874) s. 460.

²⁵ *Elenchus omnium ecclesiarum et cleri dioecesis Kielceno-Cracoviensis 1863*, Warszawa 1863 s. 9—67.

²⁶ Tamże, s. 75.

²⁷ *Elenchus omnium ecclesiarum et univ. cleri dioecesis Kielcensis 1878*, Warszawa 1877 s. 85.

5. WZNOWIENIE DIECEZJI KIELECKIEJ I JEJ ORGANIZACJA (1882—1925)

Po śmierci ks. M. Gładyszewicza kapituła krakowska wybrała 30 V 1862 r. administratorem diecezji „w części austriackiej” (dawna Rzeczpospolita Krakowska) kustosa kapituły, ks. Karola Teligę¹. W dwa lata później pap. Pius IX pod naciskiem reakcyjnego i germanizującego gabinetu Schmerlinga skasował wybór kapituły i bullą *Apostolatus officium* z dnia 25 IX 1864 r. na miejsce usuniętego ks. K. Teligi zamianował wikariuszem apostolskim w Krakowie i biskupem *in part. infidelium* ks. Antoniego Junoza Gałęckiego, dziekana kapituły katedralnej w Tarnowie². „O nominację postarał się rząd austriacki, konsekracji dokonał niemiecki kard. Reischach w kościele „nacji niemieckiej” S. Maria del Anima. Polski Kraków — duchowny zarówno jak i świecki — powitał oczywiście męża zaufania rządu, przychodzącego „coby nas znierczył” ... bardzo niechętnie³. Jego negatywne stanowisko wobec powstania styczińskiego i zatargi z miejscowym duchowieństwem i kapitułą katedralną zraziły do reszty do niego opinię publiczną⁴.

W rezultacie kampanii przeciwko takiemu stanowi rzeczy prowadzonej tak przez duchowieństwo, jak i świeckich w prasie, parlamentacie i publikacjach, kiedy to w tych ostatnich nazwano „wikariat apostolski ... stanem prowizorycznym... zgola nieznośnym, ubliżającym powadze Stolicy Apostolskiej ... pogwałceniem praw kapituły krakowskiej... dziełem samowoli, czy absolutyzmu ministra Schmerlinga”, a biskupa Gałęckiego „zabytkiem ery meternichowskiej”⁵, rząd wiedeński w porozumieniu ze Stolicą Apostolską przystąpił do reorganizacji diecezji krakowskiej (22 IX 1878). D. 7 V 1879 r. pap. Leon XIII bullą *Hodie Nos Ecclesiae vestrae Cracoviensi* zamianował ks. Albina Dunajewskiego, byłego więźnia Spilbergu, biskupem krakowskim⁶. Po 35 latach Kraków otrzymał z powrotem własnego biskupa. Dalsze zaś zarządzenia Stolicy Apostolskiej reorganizowały diecezję krakowską. Bullą *Sanctae Apostolicae Sedis* z 20 I 1880 r. tenże papież przywrócił Krakowowi godność diecezji (*Haec enim novae sedis episcopalis ex vicariatu Cracoviensi fundatione*) i zakreślił jej nowe granice przez przydzielenie z diecezji tarnowskiej 5 dekanatów całych (Biała,

¹ AKapMK Acta actorum, vol. 30 (1861—1878), s. 32—34.

² AKapTarn. (Archiwum kapituły katedralnej w Tarnowie) fasc. „Acta capituli cath. Tarnoviensis” (Kopia współczesna); AKapMK Acta actorum, vol. 30, s. 93.

³ Łętowski, *Wspomnienia*, s. 276—278; ks. T. Głemma, *Gałęcki Antoni*, PSB t. 7 (1948/58) s. 240.

⁴ Głemma, *art. cyt.*, s. 240; por. ks. B. Kumor, *Dzieje*, s. 87.

⁵ Kumor, *dz. cyt.*, s. 87 nn.

⁶ Tamże, s. 93; por. ks. T. Głemma i M. Tyrowicz, *Dunajewski Albin*, PSB t. 5 (1939/46) s. 462—465.

Oświęcim, Skawina, Żywiec, Wadowice), 4 dalszych częściowo (Wieliczka, Myślenice, Myków i Dobczyce) z 101 parafiami i 329 364 wiernymi⁷.

Wymieniona bulla cyrkumskrypcyjna pominęła całkowicie milczeniem jej część „kielecko-krakowską” w Królestwie. Tym samym znalazła się ona odtąd faktycznie poza granicami diecezji krakowskiej. Ale i w zaborze rosyjskim powiały nieco łagodniejsze wiatry. Z rozpoczęciem pontyfikatu Leona XIII (20 II 1878) zmienił się nieco stosunek władz carskich do spraw kościelnych na ziemiach polskich. W rezultacie obopólnych rozmów od kwietnia 1880 r., doszło 31 X 1880 r. do podpisania umowy przedwstępnej między Stolicą Apostolską a Rosją. Paragraf 8 tej umowy głosił, że „diecezja kielecka zostanie kanonicznie erygowana i odłączona od diecezji krakowskiej, a jej administrator obecny zostanie mianowany biskupem kieleckim”⁸. Umowa ta została następnie potwierdzona przez układ zawarty 24 XII 1882 r.⁹

W wykonaniu warunków porozumienia pap. Leon XIII wydał w cztery dni później bullę *Ut primum catholicae Ecclesiae* (28 XII 1882), mocą której „kielecką część diecezji odłączył na zawsze od Krakowa i utworzył z niej diecezję kielecką”, której „granice objęły tereny przynależne do dawnej diecezji krakowskiej, wyjąwszy te części Polski, które są obecnie (w r. 1882) podporządkowane cesarstwu austriackiemu”¹⁰. Wykonawcą bulli został zamianowany ks. Antoni Sotkiewicz, administrator archidiecezji warszawskiej, późniejszy biskup sandomierski. D. 15 III 1883 r. nowa diecezja kielecka otrzymała własnego ordynariusza, którym został jej dotychczasowy administrator, ks. Tomasz Kuliński¹¹.

W r. 1883 diecezja została urządzona. D. 15 VI 1883 r. bp sandomierski Antoni Sotkiewicz przybył do Kielc i jako delegat apostolski dekretem *Omnibus et singulis* ogłosił powołanie do życia diecezji kieleckiej, która tym razem zgodnie z tenorem bulli pa-

⁷ Kumor, *dz. cyt.*, s. 95, 162—164 (Tekst bulli).

⁸ A. Boudou, *op. cit.*, t. 2, s. 515, 553—554 (Tekst umowy w j. francuskim); por. J. Schmidlin, *Papstgeschichte der neuesten Zeit*, München 1934 Bd 2 s. 511; E. Winter, *Russland und das Papsttum*, s. 375.

⁹ *Conventiones de rebus ecclesiasticis inter S. Sedem et civilem potestatem inita sub pontificatu Ssmi D. N. Leonis Pp XIII usque ad diem 7 XI 1893*, Romae 1893 s. 26—27 (W przytoczonym układzie nie ma wzmianki o diecezji kieleckiej); por. A. Boudou, *op. cit.*, t. 2 s. 556 n. (Podaje informacje).

¹⁰ ADKiel Pergaminy nr 830/55 (Dokum. oryg. perg. 36 × 25 cm z wiążącą bullą ołowianą) — *Kieleensem regionem a dioecesi Cracoviensi perpetuo disjunctam esse ac manere declaramus ... Kielcensis dioecesis certa confinia obtineat, quibus antiqua constabat Cracoviensis dioecesis excepta tamen illa parte Poloniae Regionis, quae Austriaco nunc paret imperio... Ipsam insuper metropolitae Varsaviensi suffraganem adicimus.*

¹¹ A. Boudou, *op. cit.*, t. 2 s. 540; J. Schmidlin, *op. cit.*, Bd 2, s. 511; błędna natomiast data (5 I 1883) podaje Autor: *Zarys dziejów*, s. 8.

pieskiej została włączona do metropolii warszawskiej¹². Tenże delegat apostolski dekretem *Sanctissimus Dominus noster* z 10 X 1883 r. powołał do życia kapitułę przy katedrze kieleckiej, w skład której weszło 4 prałatów (dziekan, archidiacon, scholastyk, kustosz) i 8 kanoników gremialnych¹³. Taki sam skład kapituły przewidziała dla diecezji Królestwa bulla pap. Piusa VII *Ex imposita nobis* (30 VI 1818)¹⁴. W roku reerekcji diecezja kielecka obejmowała 8 dekanatów, 229 parafii, 16 filii, 5 kościołów poklasztornych, 119 kaplic publicznych, 3 klasztory męskie, 2 żeńskie, 2 domy SS. Szarytek, 332 kapłanów diecezjalnych, 26 zakonnych, 55 seminarzystów w seminarium diecezjalnym, 36 zakonnic i 602 237 wiernych¹⁵.

Urządzona w ten sposób diecezja do r. 1925 podlegała tylko niewielkim zresztą zmianom granicznym. Po porozumieniu się ordynariuszów kieleckiego (bp A. Łosiński) i wrocławskiego (bp St. Zdzitowiecki) Kongregacja konsystorialna dekretem *Quum episcopus Wladislaviensis* z 7 II 1919 r. wyłączyła z diecezji kieleckiej wieś Rudnik Mały parafia Koziegłowy i przyłączyła do parafii Starcza w diecezji wrocławskiej¹⁶. W drodze podobnego porozumienia pap. Pius XI dekretem Kongregacji konsystorialnej *Incolae pagi* z dnia 15 V 1922 r. odłączył wieś Rudnik Wielki parafia Koziegłowy od diecezji kieleckiej i włączył ją do parafii Starcza w diecezji wrocławskiej¹⁷.

Większe natomiast zmiany zaszły w tym okresie na terenie wewnętrznej organizacji diecezji. Wzrost m. in. ludności w drugiej połowie XIX w. i rozwój przemysłowy Zagłębia Dąbrowskiego przyniosły z konieczności rozwój organizacji parafialnej, a po r. 1910 i dekanalnej. Podczas gdy w latach 1822—1882 w rezultacie powstań narodowych kasowano kolegiaty, klasztory i parafie¹⁸, to po r. 1882 daje się zauważyć początkowo nieznaczny ich wzrost (tych ostatnich), który po odzyskaniu niepodległości osiągnie swój szczytowy punkt.

W latach 1871—1910 na terenie całej diecezji erygowano 14 nowych parafii: św. Wojciech — Kielce, Rokitno, Chodów, Zawiercie, Sosnowiec, Pińczyce, Dąbrowa Górnicza, Bobrowniki, Łęka, Zachcice, Sielec Stary, Sielec Nowy, Poręba Mrzygłodzka i Niwki. W tym samym czasie zniesiono tylko jedną parafię w Książnicach

¹² ADKiel. Pergaminy nr 49 (Dokum. oryg. papier.).

¹³ Tamże, nr 57 (Dokum. oryg. papier.).

¹⁴ *Papieżstwo wobec sprawy polskiej*, s. 280 n.

¹⁵ *Elenchus omnium ecclesiarum et univ. cleri dioecesis Kielcensis p. a. D. 1883*, Warszawa 1882 s. 85.

¹⁶ AAS T. 11: 1919 s. 119—120.

¹⁷ Tamże, T. 14: 1922, s. 350—351.

¹⁸ Por. *Elenchus cleri dioec. Cracoviensis 1822*, s. 90—118; *Elenchus omnium ecclesiarum et univ. cleri dioec. Kielcensis p. a. D. 1883*, Warszawa 1882 s. 85.

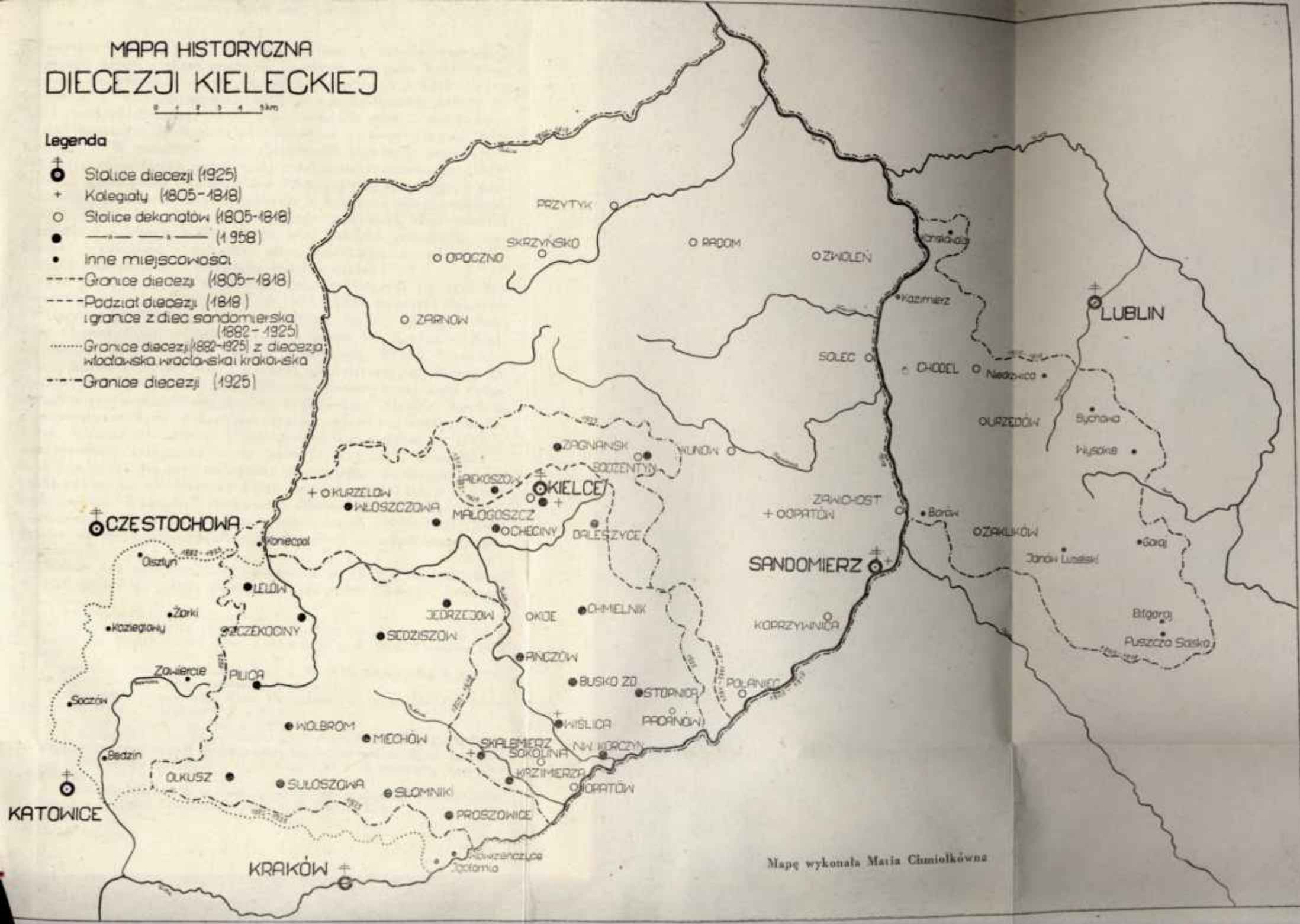

MAPA HISTORYCZNA DIECEZJI KIELECKIEJ

0 1 2 3 4 5 km

Legenda

- ⊕ Stolica diecezji (1925)
- ⊙ Kolegiaty (1805-1818)
- Stolica dekanatów (1805-1818)
- — — — — — (1958)
- Inne miejscowości
- - - - - Granice diecezji (1805-1818)
- - - - - Podział diecezji (1818)
i granice z diec sandomierską
(1892-1925)
- ..... Granice diecezji (1892-1925) z diecezjami
włocławską, wrocławską i krakowską
- - - - - Granice diecezji (1925)

Mapę wykonała Maria Chmiolkówna

pieskie
legat :
1883 r.
której
tosz) i
widzial
nobis
mował:
torneyl
2 dom:
55 sei
i 602 2
Urz
niewiel
ordyna
St. Zd
episcop
leckiej
parafii
porozu
Incolae
parafia
Starcza
Wi
wewnę
giej po
przynic
r. 1910
tacie p
fie¹⁹, t
wzrost
osiągni
W l
wych j
cie, So
Zachei
W tym

12 /
13 /
14 /
15 /
1883, W

¹⁷ Tamże, T. 14: 1922, s. 350—351.

¹⁸ Por. *Elenchus cleri dioec. Cracoviensis 1822*, s. 90—118; *Elenchus omnium ecclesiarum et univ. cleri dioec. Kielcensis p. s. D. 1883*, Warszawa 1882 s. 85.

k/Stopnicy¹⁹. Kiedy po r. 1905 ordynariusze w zaborze rosyjskim otrzymali nieco większą możność działania na polu kościelnym, wówczas bp kielecki Augustyn Łosiński dekretem z 1 VIII 1911 r. ustanowił 17 nowych wicedekanatów i wicedziekanatów, którzy — jak to stwierdzał dekret — „w zakresie kościelnym ... pełnią obowiązki wszystkie dziekanom przysługujące i są właściwymi dziekanami”²⁰. W rezultacie tego zarządzenia powstały następujące dekanaty: chmielnicki, pacanowski z dekanatu stopnickiego, skalbmierski, kazimierski i książnicki z dekanatu pińczowskiego, i proszowicki i prandocki, oraz luborzycki z dekanatu miechowskiego, zadroski i pilecki z dekanatu olkuskiego, sączowski, zawierciański i żarecki z dekanatu będzińskiego, oraz irządzki, szczekocki, mokrzejcki i krzęcicki z dekanatu włoszczowskiego, a nadto małogoski i sędziszowski z dekanatu jędrzejowskiego²¹.

Podział diecezji na liczniejsze dekanaty okazał się tym konieczniejszy, że na przestrzeni lat 1911—1925 powstało dalszych 19 parafii: Bł. Wincentego — Jędrzejów, Balice, Białogon, Błędów, Choroń, Cieślin, Dłużec, Granica, Janów, św. Krzyża — Kielce, Krajno, Łazy, Masłów, Myszków, Narama, Pogoń, Strzemiszycze, Suków i Szecebrzusz²². Podział administracyjny diecezji na dekanaty z r. 1911 nawiązywał nieco do dawnej organizacji dekanalnej w przedrozbiorowej diecezji krakowskiej. Niektóre bowiem z nowoutworzonych dekanatów zostały właściwie reerygowane. I tak dekanat proszowicki i pacanowski istniał przed r. 1621²³, kazimierski i książnicki — w połowie XIV w.²⁴, irządzki — w XV w.²⁵, zaś dekanat małogoski, przynależny w okresie przedrozbiorowym do archidiecezji gnieźnieńskiej, istniał już w r. 1720 i obejmował 17 parafii²⁶. Dekanaty: olkuski, miechowski, pilecki, skalbmierski, stopnicki — istniały już w latach 1822—1867 tj. do czasów dostosowania organizacji dekanalnej do administracji powiatowej²⁷.

Należy też zaznaczyć, że mianowani w 1911 r. wicedziekani w odniesieniu do władz świeckich „nie mieli żadnych preroga-

¹⁹ Zdanowski, *Zarys dziejów*, s. 9 przyp. 1.

²⁰ *Przegląd Diecezjalny (Kielecki)*, R. 1: 1911 nr 10 s. 146; por. nr 5 s. 77—79; por. *Elenchus cleri dioec. Kielcensis p. s. D. 1914*, Warszawa 1913 s. 164.

²¹ *Elenchus cleri dioec. Kielcensis p. s. D. 1919*, Kielce 1918 s. 22—66.

²² Zdanowski, *Zarys dziejów*, s. 9 przyp. 1.

²³ *Reformationes generales dioec. Cracoviensis ... in synodo dioeceseana sancitae 10 II 1621, Cracoviae 1621* s. 29 n.

²⁴ T. Ładogórski, *dz. cyt.*, s. 208 n.

²⁵ J. Długosz, *Liber beneficiorum dioec. Cracoviensis*, t. 2, s. 206 n.

²⁶ *Constitutiones synodi archidioecesis Gnesnensis sub ... Stanislao Szembek ... archiepiscopo Gnesnensi ... Lovicii 26 VIII 1720 celebrata*, Varsaviae 1720 k. T₂.

²⁷ *Elenchus 1822* s. 58 n.; por. *Elenchus partis dioec. Kielcensis-Cracoviensis, quae in Regno Poloniae sita est p. s. D. 1863*, s. 22 nn.

tyw". Zastrzeżenie to zostało cofnięte przez bpa Łosińskiego w r. 1918²⁸.

Z ważniejszych wydarzeń w życiu diecezji tego okresu było wznowienie kolegiaty wiślickiej. Na prośbę bpa A. Łosińskiego pap. Pius XI bullą *Postulante R. P. D. Augustino Łosiński* przywrócił do życia kolegium pralatów (3-ch: prepozyt, scholastyk i kustosz) i kanoników (8-miu) przy dawnym kościele kolegiackim p. w. Narodzenia NMP w Wiślicy²⁹.

Statystyka diecezji w latach przełomowych 1914—1918—1925 przedstawiała się następująco: w r. 1914 diecezja liczyła: 8 dekanatów, 17 wicedekanatów, 249 parafii, 31 filii, 145 kaplic publicznych, 1 klasztor żeński, 10 domów zakonnych SS. Szarytek, 372 kapłanów diecezjalnych, 4 zakonnych, 91 seminarzystów, 1 086 530 wiernych³⁰. Po pierwszej wojnie światowej diecezja obejmowała: 25 dekanatów, 254 parafii, 31 filii, 140 kaplic publicznych, 2 klasztory męskie, 19 klasztorów i domów zakonnych żeńskich, 378 kapłanów diecezjalnych, 9 zakonnych, 94 seminarzystów, 1 232 480 wiernych³¹. W ostatnim roku przed podziałem diecezji (28 X 1925) dzieliła się ona na 25 dekanatów, 262 parafie, 21 filie i liczyła 1 kolegiatę (Wiślica), 140 kaplic publicznych, 2 klasztory męskie, 27 klasztorów i domów zakonnych żeńskich, 386 kapłanów diecezjalnych, 5 zakonnych, 97 seminarzystów i 1 089 172 wiernych³².

6. DIECEZJA W LATACH 1925—1958

W rezultacie pierwszej wojny światowej naród polski otrzymał z powrotem prawa suwerenne do utworzenia niepodległego państwa, a traktat wersalski (28 VI 1919) i ryski (18 III 1921) wyznaczały nowe granice dla odrodzonej Rzeczypospolitej. Pod względem kościelnym do nowego Państwa Polskiego weszły w całości 3 metropolie: Gniezno-Poznań, Warszawa i Lwów z 15 arcybiskupstwami i biskupstwami¹, 1 diecezja „wyjęta” (Kraków), 2 diecezje z metropolii mohylowskiej (Wilno, Łuck) a nadto pewne części diecezji wrocławskiej (Śląsk Górny i Cieszyński), spiskiej (Spisz, Orawa), mińskiej (dawne wojew. nowogrodzkie i część poleskiego) i żmudzkiej (okręg brasławski). Z drugiej strony niektóre diecezje polskie zostały przedzielone kordonem granicznym.

²⁸ Przegląd Diecezjalny (Kielecki). R. 5: 1918; por. Zdanowski, *Zarys dziejów*, s. 9.

²⁹ ADKiel. Pergaminy nr 802/23 (dokum. oryg. perg.).

³⁰ *Elenchus cleri dioec. Kielcensis p. a. D. 1914*, Warszawa 1913 s. 163.

³¹ *Elenchus cleri dioec. Kielcensis 1919*, Kielce 1918 s. 99.

³² *Elenchus venerab. cleri saecularis ac regularis dioecesis Kielcensis p. a. D. 1925*, Kielce 1924 s. 95.

¹ Metropolia Gniezno-Poznań: archidiecezje gnieźnieńska i poznańska, diecezja chełmińska. Metropolia Warszawa: archidiecezja warszawska, diecezje: wrocławska, lubelska, sandomierska, płocka, podlaska, łódzka i sejneńska. Metropolia Lwów: archidiecezja lwowska, diecezje: przemyska, tarnowska.

I tak z archidiecezji lwowskiej Bukowina znalazła się w granicach Królestwa Rumunii, część diecezji wileńskiej w granicach Litwy, część diecezji łuckiej w granicach Ukrainy Radzieckiej, oraz część diecezji chełmińskiej i archidiecezji poznańskiej w granicach Wolnego Miasta Gdańska i Niemiec. Wielkość diecezji pod względem ilości wiernych wahała się w granicach od 2 milionów do 500 000. Podczas gdy np. diecezja wrocławska liczyła przeszło 2 mil. wiernych, to diecezja łucka w granicach Rzeczypospolitej posiadała ich zaledwie ok. 200 000².

Jak zwyczajnie tak i tym razem zmiany polityczne na ziemiach polskich pociągnęły za sobą zmiany w strukturze hierarchicznej Kościoła polskiego. Zebrana w Warszawie konferencja episkopatu metropolii warszawskiej w dniach 18 i 19 marca 1924 r. pod przewodnictwem kard. A. Kakowskiego wysunęła 6 zasad, którymi miano się kierować przy nowej reorganizacji diecezji polskich.

1° Usuwać granice dawnych zaborów.

2° Nowe podziały graniczne diecezji proponować tam, gdzie to jest konieczne dla dobra i rozwoju życia katolickiego.

3° Liczba wiernych każdej diecezji powinna wynosić ok. 1 miliona, co nie przesądza, że ze względów lokalnych mogą istnieć diecezje liczące ok. 500—600 tys. wiernych (np. Łomża).

4° Liczba biskupstw w miejscowościach, gdzie ludność katolicka jest pomieszana z akatolicką, powinna być taka, jaką posiadają akatolicy.

5° Stolice diecezji winny być tak usytuowane, by dostęp do nich był łatwy.

6° Granice metropolii winny objąć ludność zbliżoną do siebie pod względem formacji duchowej. Stolice zaś metropolii powinny być oddalone od politycznych granic państwa³.

Z ważniejszych, konkretnych projektów tejże konferencji należy wymienić: 1° przyjęcie planu utworzenia w Polsce 3 metropolii (1. Gniezno-Poznań, 2. Warszawa, 3. Lwów), przy czym do metropolii gnieźnieńsko-poznańskiej miały wchodzić: archidiecezje gnieźnieńska i poznańska, oraz diecezje chełmińska, śląska, wrocławska, ewentualnie kaliska i Administracja Apostolska w Gdańsku. Do metropolii warszawskiej miano włączyć: archidiecezję warszawską, oraz diecezje: płocką, sandomierską, kielecką, lubelską, podlaską, sejneńską czyli łomżyńską, łódzką, częstochowską, wileńską i mińską. Metropolia lwowska miała obejmować: archi-

² Por. ks. T. Długosz, *Kościół w Polsce* (Stan obecny w świetle cyfr). Przegląd Teologiczny. R. 1: 1920 s. 1 s. 40—51; por. Z. A. Czernicki, *Schematyzm Kościoła rzymsko-katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*. Kraków 1925 s. 11 nn.

³ ADWłoc. Korespondencja ze Stolicą Apostolską (Kopia protokołu konferencji biskupów).

diecezję lwowską, oraz diecezje: przemyską, tarnowską, łucką, ewentualnie stanisławowską i tarnopolską⁴; 2° plan utworzenia nowych diecezji w Częstochowie, Katowicach, Kaliszu, Stanisławowie i Tarnopolu; 3° wykreślenie nowych granic dla pozostałych diecezji⁵.

Według tego projektu diecezja kielecka miała pozostać nadal w ramach metropolii warszawskiej. Co zaś dotyczy jej granic, to postanowiono, że „pozostaje ona nadal w dawnych granicach ze zmianami: powiat będziński odejdzie do diecezji częstochowskiej, natomiast część powiatu kieleckiego z diecezji sandomierskiej przyjdzie do diecezji kieleckiej”⁶. Projekt ten nie przewidywał przeto żadnych korektur granicznych na pograniczu z diecezją krakowską, jak również nic nie wspominał o żadnej rekompensacie dla diecezji sandomierskiej za część powiatu kieleckiego. Nie mniej należy zaznaczyć, że przy ustalaniu nowych granic dla diecezji kieleckiej nie brano pod uwagę zasady łatwego przystępu do stolicy diecezji i wynikającego stąd dobra dusz. Nie ulega bowiem żadnej wątpliwości, że wierni powiatów Końskie i Opoczno, przynależnych do diecezji sandomierskiej, posiadali daleko łatwiejszy dostęp do Kielc, aniżeli do Sandomierza. Zresztą i w rejonie samych Kielc wysuwane poprawki graniczne nie czyniły zażość w pełni postawionym zasadom.

W kontekście takiego projektu pewną niespodziankę stanowiła bulla pap. Piusa XI *Vixdum Poloniae unitas* z 28 X 1925 r., urządzająca stosunki hierarchiczne Kościoła polskiego⁷. Zgodnie z konkordatem polskim z 10 II 1925 r. diecezja kielecka została wyłączona z metropolii warszawskiej i wcielona do nowokreowanej krakowskiej prowincji kościelnej wraz z diecezją tarnowską, katowicką i częstochowską⁸.

Bulla cyrkumskrypcyjna z 28 X 1925 r. zacieśniła poważnie granice diecezji. W związku z utworzeniem nowej diecezji częstochowskiej diecezja kielecka utraciła na jej rzecz 4 dekanaty: będziński (15 parafii), zawierciański (15 parafii), żarecki (8 parafii) i sączowski (7 parafii) o łącznej ilości 45 parafii, 90 kapłanów i 320 727 wiernych⁹. Równocześnie ta sama bulla papieska odłączyła z diecezji do archidiecezji krakowskiej 10 parafii w dekanatach Wawrzeńczyce i Luborzycy: Pobiednik Mały, Igołomia, Wawrzeńczyce, Gorenice, Raclawice (dek. olkuski), Biały Kościół,

⁴ Tamże.

⁵ Jw.

⁶ Jw.

⁷ AAS R. 17: 1925 s. 521 nn.; por. ks. J. Wiślicki, *Konkordat, Studium prawne*, Lublin 1926 s. 172—181.

⁸ Wiślicki, *dz. cyt.*, s. 148—159.

⁹ Tamże, nadto: *Statystyczny obraz zmian diecezji kieleckiej*, *Kielecki Przegląd Diecezjalny* R. 12: 1925 s. 195.

Korzkiew, Biórków (bez wsi Skrzyszowice, Losokowice), Więclawice i Luborzycy z 9 kapłanami i 30 967 wiernymi¹⁰. W drodze wyrównania granic diecezjalnych odstąpiono na rzecz diecezji sandomierskiej 5 parafii: Koniemłoty, Kotuszów, Kurozweki, Beszowa, Szczebryz z 5 kapłanami i 18 309 wiernymi¹¹. Ogółem diecezja utraciła 4 dekanaty całe, łącznie 60 parafii, 104 kapłanów i 370 003 wiernych.

W drodze rekompensaty diecezja zyskała w rejonie Kielc 17 parafii: cały dekanat bodzentyński z 5 parafiami (Bodzentyń, Dębno, Świętomarz, Tarezek i Wzdół), dekanat zagnański z 9 parafiami, ale bez parafii Suchedniów i wsi Podchybie i Zaborowice z parafii Mniów. Z dekanatu słupiańskiego parafie: Bieliny, Ciśów, Ocieski, wsie Lechów i Orłowiny z parafii Łągów i wieś Drogowle z parafii Raków, a nadto wsie: Miedzierz, Gliniany Las, Huta, Jarzab, Klucko, Lisie Jamy, Muszczana, Ostre Górki, Salata, Świnica, Stanowiska, Zastawie i Zazrość a nadto z diecezji wrocławskiej parafię Koniecpol (1 kapłan i 3 tys. wiernych)¹². Prawie całość nowych nabytków przyłączono z diecezji sandomierskiej. W ten sposób przesunięto granice diecezji kieleckiej na północ i wschód od samych Kielc.

Dnia 11 XI 1925 r. delegat apostolski Wawrzyniec Lauri dekretem *Quum favente Deo* wprowadził w życie bullę papieską¹³, a 6 XI 1925 zamianował bpa wrocławskiego St. Zdzitowieckiego administratorem apostolskim nawoutworzonej diecezji częstochowskiej, w skład której weszła również część diecezji kieleckiej¹⁴. D. 28 X 1925 r. pap. Pius XI bullą *Comissum humilitati Nostrae* zamianował ks. Teodora Kubinę pierwszym biskupem diecezji częstochowskiej, a ten 21 XI 1925 r. przejął władzę w całej diecezji¹⁵. W grudniu 1925 r. biskup kielecki A. Łosiński w liście do duchowieństwa i wiernych odłączonych części diecezji przekazał ostatecznie jurysdykcję nad tymi terenami nowym ordynariuszom, i w tym samym liście powitał i przyjął pod własną jurysdykcję nowoprzyłączone tereny¹⁶. Były to jednak nie ostateczne zmiany w granicach diecezji przed r. 1939.

W związku z wykonaniem bulli *Vixdum Poloniae unitas* wierni wsi Skrzyszowice i Losokowice, przynależni do r. 1925 do par. Biórków, oddzielonej następnie od archidiecezji krakowskiej, zwrócili się z prośbą do ordynariusza kieleckiego o pozostawienie ich

¹⁰ *Statystyczny obraz*, s. 195.

¹¹ Tamże.

¹² Wiślicki, *dz. cyt.*, s. 175, 179 n.; Z. A. Czernicki, *dz. cyt.*, s. 112—118.

¹³ *Wiadomości Diecezjalne (Częstochowskie)*, R. 1: 1926 s. 2.

¹⁴ *Kronika diecezji kujawsko-kaliskiej*, R. 19: 1925 nr 12 s. 480.

¹⁵ *Wiadomości Diecezjalne*, s. 2.

¹⁶ *Kielecki Przegląd Diecezjalny*, R. 13: 1926 s. 11—13.

przy dawnej parafii. 27 III 1926 r. bp Łosiński pisał w tej sprawie do nuncjatury warszawskiej, za pośrednictwem której Kongregacja konsystorialna dekretem z dnia 28 VI 1926 r. przydzieliła wspomniane dwie wioski do archidiecezji krakowskiej¹⁷.

Podobna sytuacja zaistniała na pograniczu z diecezją sandomierską. I tutaj nastąpiły poprawki graniczne. I tak wsie Orłowy i Lechów zostały wyłączone z diecezji kieleckiej i przyłączone do parafii Łągów, zaś wieś Drogowle do parafii Raków w diecezji sandomierskiej. Natomiast wsie Borki, Gliniany Las, Huta, Jarzab, Klucko, Lisie Jamy, Muszczan, Ostre Górki, Salata, Stanowiska, Zastawie, Zazdrość zostały wyłączone z diecezji sandomierskiej i przydzielone do parafii Grzymalów, zaś wieś Podchyby do parafii Mniów w diecezji kieleckiej. Całość tych zmian zatwierdziła Kongregacja konsystorialna dekretem z dnia 28 VI 1926 r., który wszedł w życie z dniem 15 VII 1926 r.¹⁸.

Ostatnie przesunięcia w granicach na korzyść diecezji miały miejsce po drugiej wojnie światowej. Na podstawie ustnego porozumienia między kard. A. Sapięgą a ordynariuszem kieleckim doszło do pewnych przesunięć granicznych na pograniczu z archidiecezją krakowską. D. 24 VII 1947 r. kard. Sapięga w liście do bpa kieleckiego „oddal jurysdykcji jego parafie Raclawice i Gorenice. Parafie te — jak brzmiało dalej pismo — należały przed r. 1925 do diecezji kieleckiej, z nią też są zawsze jeszcze związane różnymi sprawami, a mają bardzo utrudniony przystęp w kierunku archidiecezji krakowskiej”¹⁹. W ślad za tym pismem ordynariusz kielecki, wystosował do kard. Sapięgi następujący list: „Potwierdzając odbiór pisma z dnia 24 VII br. akceptuję administrację parafii Raclawice Olkuskie i Gorenice, należących do archidiecezji krakowskiej. Po głębszym namyśle doszedłem do wniosku, że może będzie korzystniej dla jednolitości wspomnianych parafii, gdy zostaną obsadzone przez kapłanów diecezji kieleckiej... Parafianom zostaną w najkrótszym czasie przydzieleni księża administratorzy”²⁰. Na podstawie tych dwóch dokumentów diecezja zyskała 2 parafie i ok. 5000 wiernych²¹. Należy jednak zaznaczyć, że zmiany te posiadają charakter prowizoryczny i administracyjny; dla utrwalenia ich bowiem potrzeba nadto specjalnej zgody Stolicy Apostolskiej.

W związku ze zmianami granic diecezji w r. 1925 bp A. Ło-

¹⁷ ADKiel. nr 11 Akta konsystorskie. Bp Łosiński 1921—1929 nr 569 (Łosiński do Nuncjatury warszawskiej).

¹⁸ Tamże, nr 2676 (Bp Ryka do bpa Łosińskiego).

¹⁹ ADKiel. Akta konsystorskie. Korespondencja z biskupami polskimi 1936—1948, nr 900.

²⁰ Jw.

²¹ Por. *Katalog duchowieństwa i parafii diecezji kieleckiej za rok 1958*, Kielce 1959 s. 121 n.

siński przeprowadził nowy podział sieci dekanalnej w diecezji, dostosowując go jednakże do granic powiatowej administracji państwowej. Z dniem 1 I 1926 r. nowy, następujący podział administracyjny diecezji wszedł w życie:

I. Powiat kielecki:

1. Dekanat kielecki,	8 parafii,	49 340 wiernych
2. Dekanat daleszycki,	6 parafii,	28 204 wiernych
3. Dekanat piekoszewski,	8 parafii,	33 134 wiernych
4. Dekanat bodzentyński,	8 parafii,	31 171 wiernych
	30 parafii,	141 849 wiernych

II. Powiat stopnicki:

5. Dekanat stopnicki,	9 parafii,	41 966 wiernych
6. Dekanat chmielnicki,	10 parafii,	42 583 wiernych
7. Dekanat pacanowski	9 parafii,	30 649 wiernych
	28 parafii,	115 198 wiernych

III. Powiat pińczowski:

8. Dekanat pińczowski,	11 parafii,	31 725 wiernych
9. Dekanat skalbmierski,	10 parafii,	32 439 wiernych
10. Dekanat kazimierski,	9 parafii,	26 985 wiernych
11. Dekanat książnicki,	9 parafii,	18 354 wiernych
	39 parafii,	109 503 wiernych

IV. Powiat miechowski:

12. Dekanat miechowski,	12 parafii,	48 609 wiernych
13. Dekanat proszowicki,	8 parafii,	23 686 wiernych
14. Dekanat prandocki,	8 parafii,	18 306 wiernych
15. Dekanat słomnicki,	8 parafii,	21 452 wiernych
	36 parafii,	112 053 wiernych

V. Powiat olkuski:

16. Dekanat olkuski,	11 parafii,	44 701 wiernych
17. Dekanat sulozowski,	9 parafii,	30 672 wiernych
18. Dekanat pilecki,	10 parafii,	36 161 wiernych
	30 parafii,	111 534 wiernych

VI. Powiat włoszczowski:

19. Dekanat włoszczowski,	8 parafii,	29 007 wiernych
20. Dekanat irządcki,	10 parafii,	32 855 wiernych
21. Dekanat szczekocki,	10 parafii,	27 896 wiernych
	28 parafii,	89 758 wiernych

VII. Powiat jędrzejowski:

22. Dekanat jędrzejowski,	12 parafii,	37 529 wiernych
23. Dekanat małogoski,	8 parafii,	19 952 wiernych
24. Dekanat sędziszowski,	10 parafii,	37 225 wiernych
	30 parafii,	84 706 wiernych.

Łącznie z dniem 1 I 1926 diecezja liczyła 24 dekanaty, 220 parafii, 13 filii, 192 kaplice publiczne, 3 klasztory męskie, 2 żeńskie, 16 domów zakonnych żeńskich, 280 kapłanów diecezjalnych i 774 601 wiernych²².

W ramach tej reorganizacji utworzono 3 nowe dekanaty: daleczycki, piekoszewski i słomnicki²³; dekanat bodzentyński istniał już bowiem przed r. 1621²⁴. Innym rezultatem na polu działalności administracyjnej bpa A. Łosińskiego było dzielenie obszernych terenowo parafii i tworzenie nowych. W latach 1925—1938 utworzył on 10 dalszych parafii: Górno (1935), Makoszyn (1934), Skorzyszycy (1934), Sławice (1938 ?), Braciejówka (1935), Klucze (1938), Pradło (1934), Oblasy (1937), Sokolniki (1938) i Wierna (1933)²⁵. W sumie za rządów bpa A. Łosińskiego (1910—1938) przywrócono kolegiatę u. w. Narodzenia NMP w Wiślicy (1924), oraz utworzono lub przywrócono do życia 20 dekanatów i erygowano 28 nowych parafii. Przy końcu rządów tego biskupa i w przededniu drugiej wojny światowej diecezja kielecka liczyła: 24 dekanaty, 232 parafie, 20 filii, 207 kaplice publicznych, 4 klasztory i domy zakonne męskie, 31 żeńskich, 391 kapłanów diecezjalnych, 17 zakonnych i 870 346 wiernych²⁶.

²² Kielecki Przegląd Diecezjalny. R. 12: 1925 z. 12 s. 195 (podaje 788 342 wiernych), s. 203—204; por. *Elenchus cleri dioec. Kielcensis p. a. D. 1926*, Kielce 1926 s. 25—58, 83.

²³ *Elenchus* 1925 s. 16 n.; por. *Elenchus* 1926 s. 16 n.

²⁴ *Reformationes generales* 1621, s. 36.

²⁵ *Elenchus cleri dioec. Kielcensis p. a. D. 1939*, Kielce 1939 s. 40, 41, 42, 97, 118, 121, 142, 148, 166.

²⁶ Tamże, s. 214.

K R Ó T K I E B I O G R A F I E

GOŁASZEWSKI FILIP NEREUSZ (1808—1895), ksiądz, rektor Sem. Stradomskiego i zast. prof. U. J., s. Wincentego i Wiktorii z Radwańskich, ur. w Warszawie 1 VI. W r. 1827 wstąpił do Zgromadzenia Misji w Warszawie. Śluby złożył w 1829 r. Studia filozoficzno-teologiczne odbył w seminarium świętokrzyskim w Warszawie i Tykocinie. Po otrzymaniu święceń kapłańskich (1832) pracował w Tykocinie przy parafii i wykładał w tamtejszym seminarium duchownym. Po krótkim pobycie w stolicy został w r. 1836 profesorem filozofii i historii Kościoła w seminarium duchownym w Krakowie na Stradomiu, gdzie uczył Pisma św., teol. mor. i apologetyki. W latach 1852—1891 wykładał G-i teologię moralną na Wydziale Teologicznym U. J. Jako profesor okazał się dobrym kazuistą. Wykłady jego nie były oryginalne, opierał je bowiem na wywodach francuskiego teologa Piotra Collet'a, wyznając system probabilioryzmu. Stąd hołdował pewnemu rygoryzmowi. W latach 1874—1892 sprawował urząd rektora seminarium duchownego na Stradomiu. W ciągu swej 60-letniej pracy na terenie Krakowa pełnił różne urzędy w diecezji, jak cenzora ksiąg treści religijnej, egzaminatora ordynandów egzaminatora księży zdających aprobatę i stających do konkursu, nadto został obrońcą węzła małżeńskiego w Sądzie Biskupim (od 1855), oraz sędzią prosynodalnym, a za rządów kard. Dunajewskiego radcą rzeczywistym konsystorza (od r. 1879).

Obok zajęć wychowawczych i profesorskich brał czynny udział w pracach swego zgromadzenia. Wygłaszał często konferencje dla księży, alumnów i zakonnic. W r. 1861 był delegatem seminarium duchownego na Stradomiu na konwencie prowincjonalnym Księży Misjonarzy w Wiedniu. Dwukrotnie był delegatem na konwenty prowincjonalne zgromadzenia, które odbywały się w Krakowie w latach 1867 i 1873. Jako superior przewodniczył na konwentach domowych na Stradomiu (1874, 1878, 1884, 1890). Zmarł 10 X w Krakowie.

Portret olejny przechowuje się u Księży Misjonarzy na Stradomiu w Krakowie; fotografia tamże.

Bączkowiec F. ks., Z dziejów domu stradomskiego, „Roczniki ob. Zgrom. św. Wincentego a Paulo” 1914, s. 222; 1925, s. 36—37; Catalogus universi clegi archidioec. Varsav. 1823—1830; „Czas” 1895, 234, 236; *Elenchus*